

Фото Георгія Лук'янчука

Урочиста Академія з нагоди 30-річчя відновлення в Україні діяльності ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 150-ліття з дня заснування якої відзначили наприкінці минулого року, відбулася 11 лютого в приміщенні Київської міської державної адміністрації.

Голові Київського міського осередку Товариства Кирилу Стеценку, який готував та вів академію, випала непроста роль, адже крім всеохопної радості і торжества, учасники дійства, особливо ті, яким і випало відроджувати «Просвіту», не припиняли вести свою 30-літню дискусію щодо нагальних завдань організації, її методів роботи.

Свобода висловлювань і жвавий діалог — найяскравіша і найцікавіша демонстрація живого розвитку «Просвіти», її зростання. Найгостріші — виступи двох славетних просвітян. Перший, як представив його Кирило Стеценко — «Людина-легенда, поет, дипломат і громадський діяч, наш найбільший пасіонарій відродження української держави Дмитро Васильович Павличко». Другий — «Керівник-очільник ВУТ «Просвіта», яке було офіційно зареєстровано як окремішня організація відразу після того, як Україна 1991 року отримала незалежність, політик, поет, публіцист Павло Мовчан». Про гостроту полеміки можемо судити з його виступу.

Павло Мовчан:

— Дорога Українська родино! Дякую

Київ — 30 років відродженої «Просвіти»

всім вам, що ви нагадуєте про те, що ми причетні до великого руху. Ми можемо полемізувати з Дмитром Васильовичем. Для нього це дуже важлива дефініція. Але я всім хочу нагадати, що робила тоді (1989 року — *ред.*) Компартія. Тоді разом з Товариством української мови творилися Товариства російської мови в Україні, болгарської, польської, єврейської, хоч такої мови немає, навіть циганської, хоча такої мови теж немає. Не перераховувати весь інтернаціонал, який назвав Юрій Єльченко (секретар ЦК Компартії України по ідеології — *ред.*), сидячи в Президії в Будинку кіно, у відповідь на пропозицію Романа Іванчука відродити Товариство української мови «Просвіта». Він сказав, що ніякої «Просвіти» буржуазної не буде.

Все це відбувалося в Будинку кіно. Тоді були зафіксовані найвагоміші речі. І найважливішою була промова Олесея Гончара, який почав з того, що цитував Тараса Шевченка: «Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос — більш нічого». Та за це «більш нічого» могли класти голови, їхати за світи, бути пониженими за це «нічого». За цю мову. Сам факт нашого перебування в цих

стінах свідчить про те, Дмитре Васильовичу, що ми незнищенні.

Я не говоритиму про минуле. Не нагадуватиму всі перипетії, бо ми з Вами, Дмитре Васильовичу, були свідками, коли ми подавали кілька разів законопроекти, зокрема напрацьовані за допомогою Івана Пилиповича Ющука, якому треба поклонитися як першому ініціатору, що створив Клуб шанувальників української мови. Я хочу нагадати Вам, Дмитре Васильовичу, що Ви очолювали ще з 1986 року комісію Спілки письменників по роботі з вищими навчальними закладами, тому що вся вища школа була зрусифікована. І коли збиралися в цій комісії, ми говорили про значення Слова. Сьогодні ми вже можемо гортати сторінки Рене Генона, і з'ясувати, що мова — це справді Господній дарунок. Цей великий француз першим сказав, що Божа частка, якої сьогодні шукають через колайдер, збільшує його вже на кілька кілометрів, щоб знайти цей тунель. А він сказав: «Божа частка в Слові». І Слово має вирішальне значення для всього.

Закінчення на стор. 2

Василь Куйбіда на перехресті традицій: український «царський шлях» і японська «серединна дорога»

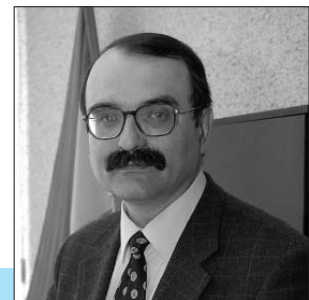
Павло **МОВЧАН**, лауреат Шевченківської премії

Вірші Василя Куйбіди перекладено японською мовою. На оцінку витонченого мистецького смаку японського читача подається сучасна українська поезія. Поезія не заспокійлива, а тривожна, зорієнтована на розпізнавання прихованих смислів безмежного Всесвіту:

*Минуле має значення
Лише з погляду майбутнього:
Без нього воно втрачає сенс.
Якщо ми всі у перспективі — мертві,
То хто визначає сенс нашого життя? [1]*

Закінчення на стор. 14

СВОБОДА ТВОРЧОСТІ ЧИ ПРОВОКАЦІЯ?

3

СТРІТЕННЯ У РУБАНІВСЬКОМУ

6-7

ПЕТРО БЕВЗА: У ПОШУКАХ СУТНОСТЕЙ

9

Анатолій КОВАЛЬЧУК, делегат установчої конференції Товариства української мови ім. Тараса Шевченка (від українознавчого клубу “Спадщина” при Київському будинку вчених)

Як це починалося...

12 лютого виповнилося 30 років з часу заснування Товариства української мови ім. Тараса Шевченка (ТУМ). Товариство було утворене одностайним рішенням понад 700 делегатів установчої конференції, що прибули до Києва з усієї України. У залі засідань столичного Будинку кіно зібралися найкращі представники нашого народу. Гостями форуму були відомі діячі української діаспори.

Упродовж двох днів роботи Конференції делегати розглядали актуальні суспільні питання. З аргументованими промовами виступили відомі в Україні письменники, науковці-мовознавці, юристи, громадські діячі. Конференція затвердила Статут ТУМу, обрала його керівні органи, ухвалила низку заяв і звернень. Зокрема — звернення до ВР УРСР з вимогою невідкладно надати українській мові статусу єдиної державної мови в Україні, юридично закріпивши його в Конституції республіки. Головою Товариства обрали відомого поета і громадського діяча Дмитра Павличка.

Сам факт успішного проведення установчої конференції ТУМу ім. Тараса Шевченка (як першого в умовах комуністичної диктатури легального і результативного форуму українських патріотів) можна оцінити одним-єдиним словом, хоч і коротким, але сповненим колосального змісту: “Звершилось!” 12 лютого 1989 року можна вважати відправною точкою, символічним початком нашого нестримного державотворчого руху вперед, до волі, до Самостійної України. Суспільство, що тривалий час перебувало у драглистому стані хаотичного, безцільного хитання (це породжувало зневіру, апатію і безнадію), нарешті отримало потужний імпульс і спонуку рухатися в єдино правильному напрямі до великої мети!

Перед українськими патріотами проліг незвіданий шлях до здійснення найзаповітніших мрій, хоча ніхто тоді не здогадувався, яким крутим, тернистим і тривалим він для нас буде. Але коли ми казали (і нині кажемо): “Мова!”,

то розуміли “Нація!”. Коли казали: “Нація!” — розуміли “Самостійна українська держава!”. Так було тоді, є нині і буде завжди! Держава і суспільство починаються з народу і його землі. А народ — з єдиної мови, яка сконсолідує всі його етнографічні групи і соціальні стани в одну нерозривну міцну духовну, політичну й економічну спільноту.

Ухвалені конференцією рішення мали революційний характер. Вони були знаменні також і тим, що наочно засвідчили декілька фундаментальних істин: українство, переживши під час окупаційної московської ночі — чорної і жакливої, “всі лиха, всі зла”, не зламалося, не згинуло. Воно встояло і почало швидко відроджуватися. Безперервні сімдесятирічні комуністичні експерименти хоч і заподіяли Україні величезної шкоди, проте не знищили, не притлумили почуттів національної ідентичності нашого народу, не зруйнували духовних підвалин його людської, патріотичної і християнської сутності. Не звели і не принизили його суспільну свідомість до огидного рівня безликого, аморального, примітивного “гомо советікуса”. Наш форум підтвердив: українці швидко звільняються від страху перед тоталітарною владою та її репресивними органами.

Установча конференція Товариства справила потужний вплив на подальший розвиток усієї сукупності процесів національного відродження, засвідчила нестримний процес воскресіння українства у всіх його вимірах — духовному, моральному, соціальному, патріотичному і політичному! Наш форум став видатним явищем культурно-політичного життя і подією не тільки всеукраїнського, а й планетарного масштабу.

Дуже потужним і радикальним був виступ відомого письменника Олеся Гончара. Учасник бойових дій у Другій світовій, Герой Соцпраці й лауреат Ленінської премії, він не боявся ні шербицьких, ні кравчуків, ні задрипаних кагебестів, тому називав огидні явища і речі їхніми справжніми іменами. Зокрема, він говорив, називаючи цифри і факти, про зросійщення українських дітей і молоді в навчально-виховних закладах УРСР, про перекручування нашої історії і паплюження національних героїв. Закликав зупинити руйнівні процеси в суспільно-економічній та екологічній сферах і в культурно-духовному житті. Хоча, як член компартії, для посилення своїх критичних аргументів іноді цитував Леніна.

Багато наступних промовців з числа “пісателів” (напередодні вони отримали інструкції від компартійного ідеолога Л. Кравчука, про що і як можна і треба говорити, а про що — мовчати, бо інакше будуть покарані морально — виключені з компартії, і матеріально — видавництва перестануть друкувати їхні “геніальні” твори), посмілившавши під впли-

вом блискучої промови О. Гончара, нашвидкуруч вносили зміни до текстів своїх промов, аби надати їм більш критичного змісту.

На конференції повідомили про створення оргкомітету з відродження забороненої владою Української автокефальної православної церкви.

На моє запрошення на конференцію прийшли двоє вчителів-патріотів із с. Нове Село (Ізяславський р-н Хмельницької області) Іполит Брикулець та Арсен Главацький. Вони не були делегатами, тому виникла проблема щодо їхньої присутності в залі засідань. До речі, перед входом до київського Будинку кіно, де мала розпочатися конференція, зібралося дуже багато людей, які хоч не були її делегатами, але прагнули долучитися до великої справи. Проте охорона їх не пускала.

У момент, коли ми думали, як діяти, мої друзі показали великий учнівський зошит із більш ніж трьомма сотнями підписів мешканців Нового Села з вимогою до Верховної Ради надати українській мові статус державної. Справжність підписів новосільців своїм підписом і печаткою засвідчив голова сільради.

У мене був єдиний спосіб допомогти подвижникам рідної мови — показати зошит Дмитрові Павличку, голові оргкомітету з проведення форуму. Він гідно оцінив унікальний вчинок простих учителів з Ізяславщини: вийшов до

них, широко подякував за ініціативу, за непросту працю, по-дружньому обійняв і провів до зали засідань. А згодом у виступі розповів делегатам про патріотичний вчинок І. Брикульця та А. Главацького і закликав усіх брати з них приклад.

Після завершення роботи конференції частина делегатів, переважно кияни і ті, хто не поспішав на вокзал до потягів, зібралися біля пам’ятника Т. Шевченку, що навпроти Червоного корпусу КДУ. Ми співали “Заповіт”, “Думи мої...”, “Червону калину”, охочі декламували Тарасові поезії. Нині знана артистка, а тоді ще харківська студентка М. Бурмака у супроводі гітари дуже проникливо виконала патріотичні пісні. Біля нас “крутилося” чимало тих, кого тоді називали “особи в цивільному”, тобто нишпорки. Щоб показати, що ми їх не боїмося, навіть ігноруємо і зневажаємо, всі дружно заспівали тоді заборонену владою “націоналістичну, петлюрівсько-бандерівську” пісню “Ще не вмерла України ні слава, ні воля”.

Згодом десятка півтора делегатів зібралися в одній з кімнат аспірантського гуртожитку, прикрашеної національною символікою, де ми допізна ділилися враженнями від форуму. Серед нас була унікальна людина — Христя Фріланд. Тоді мало кому відома молода канадська журналістка, яка вільно розмовляла українською (її мати українка), а нині — міністр закордонних справ дружньої нам Канади. На тому вечорі знайомий козар, журналіст і поет Микола Литвин високопрофесійно виконав декілька патріотичних народних пісень і козацьких дум, зокрема думу про гетьмана І. Мазепу.

Розходилися по домах із щирою радістю і великим задоволенням з усвідомленням особистої причетності до святої справи національного відродження.

Закінчення. Початок на стор. 1

Київ — 30 років відродженої «Просвіти»

Двадцять сім років ми головного, основоположного документа не прийняли. Я питаю: європейський вибір — це добре? Так, немає заперечень. НАТО — це гарантії, і ми створювали разом, тут багато присутніх, громадський комітет зі сприяння нашому входженню до Північно-Атлантичного союзу. Але не вирішена тема фундаментальна. Тема мови. Хіба бракувало сьогодні мужності? Я дуже шаную нашого Президента, але пройдіть по Хрещатику. Увімкніть радіо, телебачення, що там панує? Московською мовою говорять, московська мова розпанахалась за п’ять років. Де вона, вас запитую, наша рідна, де вона? Збираються по “Просвітах”. Ще є поміж нас люди, які делегували від Товариства української мови, ми делегували в політику весь склад Народної ради. Отут присутні, і дякую Миколі Пороському, він добре знає, він у Рівному створював ТУМ. Як Микола Степанович Тимошик на Чернігівщині, Буковині. Як Георгій Філіпчук, і Віктор Вовк, і Павло Грищенко, і всі інші. Можу сказати про Петра Макарівича, який тут присутній. Всі вони причетні до того загальнополітичного руху, який ми створили. І ми домоглися створення української держави.

Я щойно прийшов з телебачення — каналу “Київ”. Я був опонентом такого собі Бистрякова, російського композитора, ро-

зраз покросений, ми не можемо до космосу добитися, до цієї цілої енергії і прийняти її сюди. Тому вирішальне значення формування всієї структури Товариства української мови, яке власне і започаткувало цей поштовх. Я виписав слова Олеся Терентійовича Гончара. Настільки були важливі ці слова і лишаться до сьогодні.

Ми не можемо лише спостерігати. Треба робити. Ніяке Товариство української мови, яке Єльченко тоді нав’язав, не може того зробити, що робила “Просвіта”. Чому винищували “Просвіту” стільки разів, чому забороняли? Ми створили мартиролог замучених просвітян по всій Україні. Видати не можемо. До 150-річчя “Просвіти” держава не зробила

нічого. Тут присутні представники Міністерства культури. День української мови, рідної мови, ми будемо відзначати так, як і торік, в Ужгороді чи, може, в Києві? Зможемо вплинути на Президента чи ні? Чи, може, вихолощений закон піде туди, зроблять кастрованний закон як закон “КК”?

Саме тому ми зібралися тут, щоб нагадати Президенту: ми будемо його підтримувати, коли він підтримуватиме і розв’язуватиме фундаментальне наше питання — мовне. Тоді ми будемо йому умови виставляти. Тільки за умови вирішення нарешті питання нашої перспективи, бо без мови немає нації.

Дуже вдячний Д. Павличку, що він не байдужий до мину-

лого. Але мене тривожить більше завтрашнє. Якщо буде далі та сама ліберальщина, яка панує, — а ми знаємо, що навіть в університеті Драгоманова сьогодні іноземним студентам викладають російською. Це ж ганьбище! СРСР сидить тут, у нас. Ми не можемо виставити і перевчити. Це може тільки той закон, до якого причетний Володимир Андрійович Василенко. Я дуже вдячний всім тим, хто робить загальну справу і нагадує, що тільки в Слові ми можемо відродитися. Жодні соціальні проблеми, жодні соціальні програми, жодна орієнтація. Та ж Європа — вона нас зраджувала, Пілсудський роззброїв армію Петлюри. Скільки можна повторювати ті самі помилки? Мусимо бути сильні. А цю силу дає слово. Слава Україні, слава рідному слову!

На завершення Урочистої академії з нагоди 30-річчя відновлення Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка на пропозицію доктора юридичних наук, професора Володимира Василенка учасники зібрання одностайно підтримали звернення до Президента України з вимогою ухвалити нарешті закон “Про забезпечення функціонування української мови як державної” — без будь-яких ви-

Власн. інф.

Леся СТЕПОВИЧКА

Василь Пишний. Стрітення у Рубанівському

баченим та почутим. Вишиванки цвіли на дівчатах і хлопцях, на жінках і чоловіках та дітлахах, як і радісні усмішки на їхніх обличчях, як і старовинні рушники, розвішані на гілках дерев. Суцільна українська на устах. Свобода пересування у храмі під час служби. Діти, як священні корови в Індії, могли робити усе, що їм заманеться. Ніхто не ходив з таями по церкві і не вимагав, щоб здавали гроші. Парафіяни вільно брали свічки, і за бажанням кидали свою жертву до скриньки. І ніхто нікого не виправляв, не сварив, не

повчав де стати, як пройти, як це властиво для парафій МП, де слуги Божі і навіть свічники поводитися грубо під виглядом строгості з паствою. Контраст був різкий. Та найбільше вразив мене настоятель храму, ченець, панотець Василь. Простий у спілкуванні, очі й слова його сяяли тихою добротою, лагідний голос людяністю, і в цьому я переконувалася щоразу, коли приїздила сюди. Служба велася традиційно старослов'янською мовою, а від 2014 року о. Василь перевів її повністю на українську. Я стала приїждати до Рубанівського кілька разів на рік, подружилася з отцем Василем і його помічниками-ченцями, які підвищували свій рівень, навчалися заочно у Полтавській духовній семінарії, і згодом двоє з них теж висвятилися у священників — Володимир Дерев'яно і Павло Тепін.

Рубанівське — це від прізвища козака Рубана, який заснував ще у XVIII столітті у степу хутірць. Козацький прах покоїться на подвір'ї Свято-Покровського храму, поруч могил інших достойників. А парафія у Рубанівському стала на довгі роки духовною оазою для мене, як і для паломників із різних куточків України: Дніпра, Запоріжжя, Харкова, Полтави, навіть із Києва. Рубанівське стало місцем духовної, релігійної та літературно-мистецької атракції. Тут працює книгарня, недільна школа. Після служби частують людей обідом, приготувані руками ченців і послушників, якими було вирощено пшеницю, з якої печуть хліб, виловлено рибу, з якої варять юшку, зібрано фрукти, з яких роблять узвари. Тут варять пиво і роблять вино. По обіді люди на арт-майданчику під шатром можуть переглянути концерти, в яких беруть участь запрошені відомі музиканти, поети.

Рубанівське — це храм УПЦ МП, в якому ніколи не молилися “о здоров'ї Кірила” та “о победі російського воїнства”, а складали молитву винятково за долю України, за перемогу бійців АТО, де їх вінчали, приймали як дорогих гостей, допомагали фронту. Тут хрестили дітей і співали народних пісень усією церквою. А отець Василь після служби, навіть не передодягнувшись, ставав шоуменом, артистично, з властивим йому м'яким гумором і самокритичністю вів концерт, жартував, гладив діточок по голівці, частував їх цукерками. Якось виступав на сцені жонглер із Запоріжжя, хвацько перекидаючи мечі козацькі з руки у руку, аж батюшка “злякався”, затремтів від страху. А коли номер скінчився, отець Василь і каже: “От люди добрі, дивіться, що то є майстерність, це вам не панікадилло у церкві махати”. А то якось циганський ансамбль приїздив із солісткою Любов'ю Власовою. Усе це

монахи знімкували, записували, фільмували і виставляли у соцмережах та відображали у журнальчиках, які потім дарували парафіянам або розсилали поштою вірянам. Якось я спитала у о. Володимира: “То якого ви все-таки патріархату — московського чи київського?” Відповідь була: “Рубанівського!” Одним словом, це була унікальна церква з унікальним українським Духівником.

Іноколи люди питають, звідки таке диво з'явилося у нашій степовій країні? Таких парафій, де є все, що потрібно людині, — і молитва, і веселощі, і благодать, — не бачили ніколи в Україні. А отець Василь — тутешній, народився у селі Широкому, неподалік, але священницька доля занесла його аж у Сибір несходиму, де йому дісталася служба у старенькій, закинутій церкві у Бодайбо, та спершу мав відремонтувати той сарайчик-церкву на морозі -50. А вся його паства — три старезні бабці: Домна, Марія і Васса, які відмотали в таборах ГУЛАГу терміни як анти-советчиці, дві з них із українських засланих. Своє дитинство і зріле життя, свою любов до Бога з ранніх літ, своє служіння і дива, які траплялися з ним, і знамення Божі, які йому були, Василь Пишний талановито, живо й дотепно описав у книзі спогадів “Отчим і будь!” Там, у Бодайбо, трапилися йому добрі молоді люди, які не знали, куди себе подіти, стали його помічниками, а потім ченцями, яких він привіз із собою у 1990-х в Україну. Та й тут до нього злетілися молоді люди, як бджілки на мед, і теж стали ченцями-послушниками.

Якось питаю у отця Володимира: “У Дніпро Кіріл приїздить. Ви поїдете на зустріч з ним?” А він так хитренько примружився і питає: “А хто це?” У січні 2014 року після служби отець Володимир у мене вже тихенько питає: “Ну що, пані Лесю, сьогодні уночі йдемо валити Петрушу?” Я не одразу второпала, про що він. А на ранок взнаю, що вночі купка хлопців-патріотів тросами пам'ятник Петровському завалила. При першій же зустрічі я спитала у о. Володимира: “А чому ви не перейдете до Київського патріархату?” Знаєте, що він відповів? “Ми зробимо це одного чудового дня, і люди підуть за нами. Але зараз ще не час: нас відлучать від служби, нас просто викинуть, а сюди поставлять таких, що Рубанівське на тому й закінчиться”.

Знаменито зустрічали ми у храмі старий Новий 2015 рік. Маланкували, колядували, о. Василь щедро посипав цукерками і моне-

тами дітлахів і дорослих на всі чотири боки від прикрашеної ялинки. Як мені кортіло описати Рубанівське, як свербіли руки написати у “Слово Просвіти” чи в “Літературну Україну” про цих неймовірних священників-партизанів, які... Ну, ви розумієте, про що я. Але як же я напишу, якщо я оприлюдню всю правду, а ж їх підставлю! Та ніхто й не надрукував би такого про храм МП. Товариш по перу і Спілці застеріг мене: “Пані Лесю, читачі подумують, що у Вас дах знесло, що Ви — заблука-а-али...”

І все-таки я наважилася, бодай у Фейсбуці, описати у найкращих тонах чудові, якісь просто дитячо-дитинні урочистості на Василя Великого у Рубанівському з маланкуванням і розсипанням цукерок, з гарним засніженим садом, на гілках дерев якого цілу ніч світилися різноколірні ліхтарики, дзвонили дзвони, і люди ходили в тім саду по снігу, немов зачаровані персонажі якоїсь дивної божественної казки... Реакція не забарилася. Один народний депутат, наш земляк, блискавкою і громом ударив у душу: “Пані Лесю, українська письменнице, Ви яку ж це канхвесію нахвалюєте? Самі до москвитів їдьте, ще й людей принадуєте. Що ж Ви робите?” Ну от маєш! Колега як у воду дивився! Стала я пояснювати суворому народному обранцеві, які це батюшки-партизани, і що вони, мовляв, неодмінно перейдуть до Київського Патріархату у слушну годину: “Самі поїдьте і переконайтеся, що це за священнослужителі”. А він мені: “Я в Донецьку бачив московського попа, який молився за те, щоб Бог бандерівців поміг убивати. Я вчепився йому в горлянку, а він мені, ледь нас люди розійняли. От коли вони перейдуть до КП, тоді й поговоримо”. Так сумно мені стало... І я вже рідше була у Рубанівському, хоч і сумувала за ним і моїми душпастирями.

Але обіцяна мить настала! В останні дні 2018 року року дніпрян сколихнула новина: громада Свято-Покровського храму УПЦ МП у селі Рубанівське одностайно вирішила приєднатися до Єдиної Помісної Православної Української Церкви. В соцмережах з'явився відеосюжет, у якому настоятель храму о. Василь Пишний звертається до пастви і пропонує вирішити разом це питання. Переповнена церква виявила дивовижну добровільну одностайність, радість на обличчях рубанівців засвідчила це.

Тисячі людей цієї новою не були здивовані, бо хто хоч раз побував на Службі Божій у цім Храмі, вже не зміг забути піднесену атмосферу богослужіння, надзвичайну доброту і простоту справжнього духовного Пастиря о. Василя у ставленні до пастви, дітлахів. Креативна команда ченців на чолі з В. Пишним створила диво у степу...

Отже, у Рубанівському сталося велике, єдино правильне, давно очікуване і Господом благословенне — приєднання до Єдиної Помісної Православної Української Церкви, а отже, і до Вселенської Православної Церкви. І сталося це за кілька днів до отримання довгоочікуваного Томосу, до того, як Президент України П. Порошенко промовив у Стамбулі сокроренне: “Нарешті ми розірвали пута, які зв'язували нас із московською церквою”.

Не встигли люди порадіти чудовій новині, як було розпочато гоніння на “еретиків”. З січня у ЗМІ поширилася інформація з посиланням на офіційний сайт Дніпропетровської єпархії УПЦ МП. Ось цей текст: “Приказом Управляющего Днепропетров-

довелося всім вірянам-рубанивцям і прихильникам отця Василя Пишного похвилюватися. Отець Володимир написав на своїй сторінці у Фейсбуці: “Цар Ірод не дремає, він збирається вбити маленьке Божє дитя, яке народжується, — Православну Церкву України”. Я відповіла: “Тримаймося, братове! Головне вже зроблено! Ірод не залякає — короткі рученята! Нас захищає наша духовна Мати — Вселенська Православна Церква! Нас захищає Христос, який рождається! Господь сам все згодом управить”.

Я негайно написала листа народному депутатові, що великий день настав і що рубанівці перейшли, але починаються гоніння. Він пообіцяв підтримку.

Віряни-рубанивці, готові до утисків, вирішили набратися терпіння і дочекатися вирішення питання в юридичному сенсі. Та мужні священники-рубанивці не стали терпіти і чекали, поки Верховна Рада прийме і затвердить закон про механізм переходу. Треба було діяти негайно! 10 січня вони зібралися й поїхали на аудієнцію до Владики Дні-

провського і Криворізького Сімеона (тоді ше УПЦ КП) і поклали на стіл заяву, мовляв, так і так, Ваше Преосвященство, громада проголосувала, просимо прийняти нас під юрисдикцію Православної Церкви України. І запросили Владика Сімеона прийхати найближчим часом до Рубанівського, ознайомитися з парафією. На що Владика Сімеон, примруживши око, усміхнувся: “А я вже бував у Рубанівському. Я був інкогніто, сіли ми з братією в автівку, в цивільному одязі, приїхали, щоб поглянути на Свято-Покровський храм. Побули у вас на службі, все почули й побачили”. Священники-рубанивці ніяково переглянулися: “А ми, Владико, й не знали, не помітили Вашого приїзду”. “Я приїду! — пообіцяв Владика Сімеон. — Як у народній колядці співається: “А що другий празник Святого Василя”, от на Василя й буду у вас!”

Чекати довго не довелося. 14 січня на День Василя Великого Його Святість Владика Сімеон, який тиждень тому був присутній у Стамбулі на врученні Томосу, прибув до Рубанівського з великою делегацією священників. Він провів Службу Божу у храмі разом з настоятелем о. Васиелем Пишним. В атмосфері надзвичайного релігійного піднесення вони вітали паству зі святом. Під їхньою орудою люди колядували, шедрували, славили Бога і Україну церковними та народними колядками. Отець Василь посипав щедрувальників цукерками, солодощами і гривнями, які вилітали за традицією з великого мідного церковного тазу. Владика Сімеон кропив храм і лиця вірян свяченою водою, а пізніше сповістив важливі новини: зачитав Указ № 1 по Дніпровській області про прийняття церковної громади села Рубанівського до Православної Української Церкви. Урочисто привітав о. Василя з іменинами і вручив йому Грамоту від Єпархії ПЦУ та ікону з мошамми святих, яку привіз зі стольного града Києва. Служба та була незвичайна, історична, а церква, переповнена співом, молитвою, радісним почуттями перемоги, як одкровення Небесне сприймала кожне слово Святого Письма із уст високого гостя.

А ще Владика сказав, що на столі в його кабінеті вже два десятки заяв лежить від різних парафій з проханням прийняти їх до ПЦУ. **Слава Богу!** В перші тижні початку церковного будівництва і реформування ці слова промовляються і чуються якось особливо. Слава Тобі, Боже наш, що ми тепер міцніші будемо, бо поєдналися у Єдиній, Помісній, Автокефальній, Православній Українській Церкві. От ми й зустрілися зі своєю рідною, тепер Єдиною Церквою, зі своєю прадавньою сутністю. Слава Богу! Зі Стрітінням Вас, мої автокефальні українці!

були на врученні Томосу, прибув до Рубанівського з великою делегацією священників. Він провів Службу Божу у храмі разом з настоятелем о. Васиелем Пишним. В атмосфері надзвичайного релігійного піднесення вони вітали паству зі святом. Під їхньою орудою люди колядували, шедрували, славили Бога і Україну церковними та народними колядками. Отець Василь посипав щедрувальників цукерками, солодощами і гривнями, які вилітали за традицією з великого мідного церковного тазу. Владика Сімеон кропив храм і лиця вірян свяченою водою, а пізніше сповістив важливі новини: зачитав Указ № 1 по Дніпровській області про прийняття церковної громади села Рубанівського до Православної Української Церкви. Урочисто привітав о. Василя з іменинами і вручив йому Грамоту від Єпархії ПЦУ та ікону з мошамми святих, яку привіз зі стольного града Києва. Служба та була незвичайна, історична, а церква, переповнена співом, молитвою, радісним почуттями перемоги, як одкровення Небесне сприймала кожне слово Святого Письма із уст високого гостя.

А ще Владика сказав, що на столі в його кабінеті вже два десятки заяв лежить від різних парафій з проханням прийняти їх до ПЦУ. **Слава Богу!** В перші тижні початку церковного будівництва і реформування ці слова промовляються і чуються якось особливо. Слава Тобі, Боже наш, що ми тепер міцніші будемо, бо поєдналися у Єдиній, Помісній, Автокефальній, Православній Українській Церкві. От ми й зустрілися зі своєю рідною, тепер Єдиною Церквою, зі своєю прадавньою сутністю. Слава Богу! Зі Стрітінням Вас, мої автокефальні українці!

«Марш» гвардії Кіріла проти Православної Церкви України

“Господі Ісусе Хресте, помилуй нас, грешних...”

Понад дві години багато священників церков УПЦ (Московського патріархату) Чернівецької області співали саме

цю духовну пісню у приміщенні Заставнівської райдержадміністрації, куди вони приїхали зі своїми парафіянами-буковинцями. Співали, відволікаючи держслужбовців від роботи, не зважаючи на поліцію, штовхаючись та погрожуючи, що Господь усіх покарає та не подарує Вічне життя тому, хто посміє заважати Православної Церкви в Україні!

Світлана МАСЛОВСЬКА,

голова Заставнівського районного об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

Того дня до церкви Різдва Пресвятої Богородиці м. Заставна з усієї області прибували автобуси та машини, зокрема й дорогі іномарки та з європейськими номерами (парадокс: на Європу наклепи зводять, а тамешні сталеві коні їм за щастя). Заставнівчани (їх було небагато) йшли пішки, аби разом із такими ж злими та сумними парафіянами з різних куточків області виконати вказівку митрополита Чернівецького і Буковинського УПЦ (МП) Мелетія — “рятувати” церкву Московського патріархату від... української...

— Юначе, звідки і з якою метою приїхали до Заставни? — запитує молодого чоловіка, приєднавшись до ходи.

— Не має значення звідки. Я захищаю свою віру, блаженнішого Онуфрія і не заважайте мені молитися...

— Чому в нашому місті це робите, а не в своєму храмі? І за що молитесь, може, за те, щоб російські солдати більше не топтали нашу землю? Щоб повернули наш Донбас і Крим? За нашу перемогу? Ви ж — чоловік, маєте захищати свою країну... — не вгаваю.

— Яку перемогу?! Війни ніякої нема! А коли настане, я піду воювати... — почула агресивну відповідь.

Ось так, дорогі наші герої-захисники, котрі ще вагаються — переходити до української Церкви чи ще потерпіти москалів та їхнє “зомбування” молоді й дітей, бо не обійшовся той “шабаш” без дітей-підлітків, яких відірвали від школи на “серйозну місію”... А насправді для масовки, аби показати “силу”, “міць” і непримиренність до української духовності...

— Ми прийшли заявити, що у вашому районі чиниться беззаконня. У селах Боянчук та Горошівці якісь люди, представляючись релігійною громадою, незаконно відібрали церкви, а влада цинічно відмовчується, — сказав владика Мелетій, який виступив перед дверима адміністрації.

Ось воно що! “Прибульці” до райцентру таким чином б'ють на сполох, аде не тільки релігійні громади цих сіл, а ще й Васловівців та Задубрівків (а в Україні багато інших сіл) вже проголосували за бажання перейти з-під юрисдикції російської опіки над церквами до Православної Церкви України. А це, до речі, найбільше в Чернівецькій області — 4 села (із 7 у нашому краї), що, мабуть, дуже лякає священників МП, бо ж втрачають усе: парафії, роботу, а головне, вплив на людей. Як розповідають парафіяни храмів МП, панотці дозволяють собі таку агітацію: голосуйте за кандидата в президенти Бойка, бо він, мовляв, відмінить Томос... А кажуть, що політикою не займаються!.. Тоді моліться собі в своїх храмах, і не влаштовуйте “шабаш” у Заставні, відволікаючи від справ тамтешніх мешканців. Але ж як не відреагувати на всепермагаючі переходи до ПЦУ? Їм цього не пробачить ані Онуфрій, ані Кіріл, ані Путін...

Насправді вони розуміють, що це незворотний процес і на черзі інші села, вірні яких хочуть небагато: просто казати “Отче наш...” рідною, зрозумілою українською мовою (як сказано в Головній Книзі життя “краще сказати 5 слів зрозумілою мовою,

ніж 5000 — незрозумілою, бо душа молиться, а розум мовчить...”); виховувати дітей на морально-духовних цінностях зі знанням правдивої, а не нав'язливої, брехливої російської історії, бо українська церква була віками гноблена; не згадувати у своїх молитвах московського патріарха Кіріла, називати війну з Росією війною, молитися за наших воїнів. Зрештою, саме це й промовляла до озлобленого духовенства, пояснюючи свою місію, автор цієї публікації, яку, як депутата облради та голову “Просвіти” митрополит Мелетій та деякі священнослужителі звинувачували чи не найбільше у тому, що просвітлює людей. Договори не дали: голосно почали співати, безцеремонно штовхаючи так, що мало не впала... А ще погрозували... Оце так духовні вчителі! З Божою “справою” — зухвало “працювати” ліктями проти тих, хто розповідає людям правду про історію нашої церкви, ехидно посміхатися в журналістську камеру і після цього називатися “посередниками” між Господом і людьми та духовними “батьками”... Так, священник, який мене образив, через якийсь час вибачився, але навряд чи то було щиро. Хай Господь простить...

Цей “пікет” — результат нашої з вами, дорогі українці, байдужості та інертності до таких серйозних питань гуманітарної сфери, як інформаційна безпека, українська мова, українська культура, українська освіта, українська церква, яку ми втрачали впродовж віків, а зараз відроджувати береться не так багато людей. Цьогоріч Буковина відзначає 150 років від народження в нашому краї першої просвітницької організації “Руська бесіда”, яку засновувала сільська інтелігенція — священники і вчителі. Зараз таких дуже мало. “Моя хата скраю” таки спрацює. Не на нашу користь.

Тим часом духівники втрапили у приміщення райдержадміністрації і в кабінеті голови Юрія Кітаря “переливали” свій “біль” з пустою в порожнечу. Журналістів туди не впустили (це, до речі, незаконне перешкоджання нашій діяльності). Після всього так звану міні-прес-конференцію ми все ж “випросили” у митрополита Мелетія. Він звинувачував владу та активістів, мовляв, придумали собі якийсь Томос і затягують людей у невідому віру... Що на це відповісти єпископу, який здатен звинуватити весь світ, аби не позбутися посади, почестей та власне московської опіки?..

Голова райдержадміністрації сказав журналістам, що головний результат переговорів — те, що в районі буде створено комісію, до якої ввійдуть священнослужителі, правники та представники різних служб, аби не допустити порушення чинного законодавства при переході парафій, дотримуючись добровільності та волевиявлення членів релігійної громади.

Звезли до Заставни близько 4 сотень людей, для Буковини це мізер. Водночас ще достатньо тих, кого потрібно просвітлювати, розповідати правду: що означає Томос, про незалежність церкви та про зло Москви, від якого ми дрібними кроками, та все ж рухаємося вперед. Хай Господь і надалі нам у цьому допоможе. А тим, хто ще в дорозі?.. Воїстину: “Господі Ісусе Хресте, помилуй... Бо вони не відають, що роблять”.

«Дух свободи внутр в нас родить»

— *З чого для тебе почалася війна?*

— Вона перетекла з Майдану. Тут російсько-українська війна розпочалася, тільки вона в інший спосіб виражалася. А для мене особисто ще раніше — з криків волаючого в пустелі. Я пояснював, що в Україні у гуманітарній сфері діються несусвітні, божевільні як для незалежної держави речі. Виступав і переконував усіх, що треба забронити безконтрольні виступи московських “звйозд”, які заробляють гроші і агітують за Росію, “русскій мір”. І коли після Майдану Росія анексувала Крим і розпочала наступ на Донбасі, зрозумів: треба щось робити. Після розстрілу Небесної сотні ми першими стали їздити як волонтери на Гончарівське, Десну, у військові частини під Ніжин, Прилуки, Ромни. Надходили тривожні звістки, у повітрі висіла загроза повного вторгнення російської армії. На власні очі бачив, у якому жахливому стані була наша армія. Обшарпані солдати, брак звичної військової дисципліни (добровольці були мотивовані і знали, куди йдуть), казарми з вибитими вікнами. Ми привозили все необхідне — від зубної пастки, простирал до харчів — там нічого не було. Крім цього — концерти... Через кілька місяців ми були вражені: наша армія відроджується як Фенікс із попелу.

— *Як почувалися, повертаючись додому, в Київ?*

— Важко. Як і всі, моніторили кожен жест, кожен рух речників від влади чи інформантів. Сиділи ночами і жадібно, в тривозі вслухалися в скупі повідомлення з театру бойових дій на сході країни. Кожна звістка була важлива. Коли на Донеччині Володимир Рибак загинув, це сприймалося як загальнонаціональна трагедія. Нині ж мало не щодня гинуть наші хлопці і більшість (не про себе кажу) тупо приривчалася до цього.

Тоді ми грали і співали на похоронах наших загиблих добровольців. Ситуативно збиралися змішані хори за участю, наприклад, Валерія Гладунця, гурту “Божичі”. Тобто, кого встигали зібрати чи хто зголосився. Співали “Ви жертвою в бою нерівним лягли” чи “Як упав же він з коня”. Зараз усі сперечаються, хто запустив “Пливе кача”: Жданов каже, що це він, Гонський — він. А я, східняк з Великої України, намагався протягом Майдану, коли відбувалися перші відспівування (Вербицький, Нігоян, Жизневський, Сенік), нав’язати в ритуал чи повернути ті пісні, які співали під час Української революції чи під час Визвольних змагань. Розширити і повернути, наприклад, жалобний марш “Ой на горі вогонь горить” чи щось із поминальних пісень саме доби Української революції. Намагався внести і співані молитви. Це переможувалося зі старими молитвами, які зв’язували б з давнішими періодами нашої історії. Людська, як і національна пам’ять, потребує тягlosti.

— *Знаю, що й на п’ятому році війни не полишаєш свої поїздки на фронт. Що найбільше хлопці на передку слухають, просять заспівати?*

— Просьте те, що вони знають. Спочатку “Коняку”, обов’язково (!). Чи “Гомін, мати, по діброві...”, якісь хіти. Потім дедалі більше й більше, бо люди більше відкривають, слухають. Найбільше просять “Деус ет патрія”, “Завжди Україна буде”, “Дума про Савур-могілу”. Тобто сучасні твори на сучасні тексти. Якись твори, які кореспондуються з нинішньою війною. Оце найбільше хочуть слухати. А по сантменту вони слухають, зокрема, з радіо “Культура”.

У мене був такий випадок у Голосієвому. Мене побачили якись військові, запитують: “Ви Компаніченко?”. “Ні, — кажу, — це його альтер-его”. Вони: “Ми хочемо висловити Вам свою подяку, бо знайте, що там, на передку, Ваші передачі слухають не

Фото Георгія Лук’янчука

Творчість Тараса Компаніченка, кобзаря, бандуриста, лірника, лідера гурту “Хорея Козацька” — унікальне явище сучасної української культури. Сьогодні жодній більшій чи меншій патріотичній захід не обходиться без його участі. Так само не можна собі уявити численні культурно-мистецькі десанти на східний фронт без його виступів. Тож висунення Товариством “Просвіта” його творчості на здобуття престижної Національної державної премії імені Тараса Шевченка цілком закономірне і сподіване. Оскільки війна стала тектонічним розломом нашого життя, то і розмова з Тарасом про найголовніше.

тільки Василь зі Львова і Іван з Луцька (є такі дозвонювачі, які “тероризують” ведучих нашої програми).

Були й інші моменти. Ярослав Федорук, друг дитинства, історик, син Олександра Федорука, мистецтвознавця, не сказав батькові, що пішов на війну, поки не вернувся. Був поранений, в Одесі лежав у шпиталі, виликувався. Так от, коли він був на фронті, то часто телефонував мені і разом з хлопцями, встановивши в бліндажі ноутбук, просив, щоб я з ними співав по скайпу.

— *Під час виїздів на фронт відчував, що твої концерти піднімають дух наших хлопців?*

— Звичайно, відчував. Справжнє мистецтво міняє людину і допомагає. По-перше, відчуття власної значимості для людини дуже важливе. Відчуття, що вони не покинуті, що там, на передку, вони не просто захищають країну, свій народ від ворога, не просто банально стріляють, а на них покладена велика і відповідальна місія. І ця місія тоді відчувається, коли за тобою стоять покоління. Тобто коли ти усвідомлюєш оту історичну тягlostь...

— *Ти згадав Сіверськонецьких тих часів, і я теж. Якось на одній виставці розмовляю з місцевим молодиком. Запитую у нього: “Ти знаєш настрої місцевого населення, їхню психологію. Скажи: що потрібно, щоб Україна нарешті перемогла?”. Відповідь: “Україна переможе на Донбасі “русскій мір” тоді, коли сюди принесе і представить вищий рівень культури”...*

— Все дуже правильно — попереду війська мусить насамперед іти об’єктивна, правдива інформаційна політика в тандемі з високою і справжньою національною культурою. Бо що тут було? Московія сюди пхала один жанр культури — попсу. Чому? Та тому що це працює на більшість молоді. Попса була пов’язана з резидентами і тими, яких розкручувало “Русское радио” чи “Шансон”. Так само нині працюють усі

медійні канали, наприклад, інформаційні — 112, Ньюс-ван, Інтер залишився як пропагандист культури. Головний їхній маркер — русскоязыччє, і краще, щоб це було з Москви, для масовки — залучення культурних колаборантів. Усе інше від лукавого: розповіді на кшталт того, що “наш продукт, он здесь, в Києві роділся, он покроет всех, як великий степу жеребець покрийє всіх і вся — від Камчатки до Карпат”...

Але були й інші сектори, в яких вони активно працювали. Це інтелектуальні сектори, в них діяли вишуканіше. Наприклад, сектор давньої музики чи давніх танців. Вони тут діяли на космополітизм. Мовляв, їхня культура (в Петербурзі чи Москві) пов’язана з давньою європейською культурою. А згадаймо Петербург, це пізне місто, кам’яниці Хмельницьких, Мартосів, Маркевичів, Лизогубів, поховання представників української культури на цвинтарі...

— *Понад сто років тому ще Сергій Єфремов писав про частину української старшини, яка віддала свій народ і сама продалася у рабство московським царям за розшиті халати і золоті табакерки. Нині ціни інші — нафтові промисли, мільйони рублів на рахунках...*

— Нещодавно я був на інтронізації. І був приємно здивований, що наш істеблішмент, політичний клас усе-таки духовно росте. Те саме бачив на форумі Порошенка. Ще до цього кілька разів був, наприклад, на казенних, скарбових зібраннях за участю Віктора Юшенка, і бачу, як вони міняються порівняно з тим, що було раніше. Пам’ятаю, раніше до нього не можна було пробитися через “локотки”, які щільно його обступали. Тепер на Гордєєвського я можу зустрічатися з Катериною Михайлівною, коли він перестав бути президентом — бувати у них удома. А раніше це неможливо було. Тоді ось так стояли (показує настобурчену позу і виставлені лікті. — Авт.). Зараз усе змінилося. Ось цієї сви-

ти, наближеної до тіла, вже нема. Тобто вона (політехнологи, помічники) є, але це не те. Бачу рух до змін, уже нема поділу на “богів” і плебс. Ми в правильному напрямі рухаємося.

— *Ми в правильному напрямі рухаємося, але мені здається, що ти передаєш кулі меду.*

— На інтронізації я побачив тих, хто є опонентами, — Юля, Садовий. Українці раніше воювали до заглади: ми побороємо один одного, якщо він опонент, до загибну. Я не прихильник ні першої, ні другої. Але те, що вони вже можуть дозволити собі ось так бути разом у певних сферах... Ми ж пам’ятаємо, як дехто виступав проти Томосу, їздила в Єрусалим, всякі темні діла творила... Ми все це знаємо. Але все-таки, мені здається, певні зміни в них відбулися. І коли ми під час прийому сиділи за столом з німецьким, французьким, японським послами, коли все було по-багатому, і герб був як у греко-католиків у нашого Епіфанія (поки що монограма М. Є.), оркестр грав Вівальді, — я плакав. Усе, що відбувалося, — це повернення до традицій. А найголовніше — об’єднання духівництва в одній церкві. Це ж великий поступ. Я це бачив ось так.

— *І дух свободи, гідності, який нуртує в душах людей?*

— Так! Хоч є дід, але гоноровий. Бо є ясна зброя, як у козака, перстень гербовий від діда... І гідність, яка залишається. Це той важливий момент, що притаманний нам. Це повернення, віднайдення себе такими, якими ми були. Чому я плакав? Як легко втратити свободу і як важко її повернути, як тяжко повернути собі належне місце у світі. Ми повертаємо, і все одно повернемо належне нам місце. Цей шлях торуватиме наша давня і багата українська культура.

— *Коли ж ми повернемо належне нам місце і відчемо всі — від того бомжа, який щоранку нишпорить у сміттєвих баках, і до президента-мільярдера, що вони представники великої нації? Як поляки, наприклад, чи французи або італійці?*

— Коли себе всі відчуватимуть ширими українцями. “Не патаму, що так палучілось”. Пригадує, в молодості ми їхали колядувати в Київ у національних строях, зі звіздою. Чую, хтось у вагоні запитує: “Кто ето?” Відповідь: “А, ето шіріє”. І далі для тих, що не втямили, хто це: “Ну, шіріє українці”. — “А кто ето?” — “Жлоби!” — “А, панятно”.

Люди, які там сиділи і вели діалог, це теж українці. Або політично прислані колонізаторами і стали супроти волі політичними українцями. Так ось, у кожного з цих людей повинна бути мотивація, чому вони стали українцями. Ми думали, що цим стане економіка: ковбаса дешева, вдосталь газу і т. ін. Пам’ятаєте, які ми листівки роздавали на початку незалежності? Переконали, що як тільки вийдемо із есесер, так зразу і заживемо, і таке інше. І думали, що все інше можна буде побудувати...

— *Незалежну, сильну державу і високодуховну націю...*

— ...Насправді це буде тоді, коли вповні українці переконаються, що бути ширим українцем є достойно. Що Україна, як така, сильна своїми сучасними здобутками, що вона міцно стоїть вкорінена на національних традиціях. Але ця традиція повинна відкритися в такий спосіб, що ніхто не матиме в цьому сумніву: “Боже ж мій, та це ж воно про мене, “дух свободи внутр в нас родить”. Тобто Україна мусить стати синонімом свободи. Свобода для реалізації, свобода для творчості; це сучасна наука, це спільнота радісних і веселих людей, які люблять один одного, шанують своє українство, свою культуру.

Спілкувався Микола ЦИМБАЛЮК

У пошуках неостаточних сутностей

Володимир ГОРБАТЕНКО

Він прагне зробити простір нашого буття кращим і вважає, що для цього не треба багато. Потрібно, скажімо, поїхати в дитячий будинок, щоб відкрити перед дітьми неповторний світ українського мистецтва й довірити їм усі таємниці творчості. І тоді під дитячими поглядами, помноженими на їхню небайдужість, постає зовсім інша реальність. Мабуть, це і є Земля його (а може, і нашої) надії?

Його важко до чогось примусити. Він нетерпимий до фальші, може встати й піти посеред спектаклю, сприйнявши слабку сценографію як особисту образу, недослухати оперу, відчувши неспівпадіння з власного естетикою. Така поведінка не має нічого спільного зі снобізмом. Він уміє почути й побачити, але якось по-своєму. Принаймні важко пригадати випадок, щоб він некритично скористався чияюсь порадою. Він прагне все пропустити через власну свідомість. І ніколи не боїться опинитися в полоні сумніву, що дозволяє йому бути вільною особистістю.

У кожного часу свої прикмети, свій неповторний етос. Позаду залишилась епоха модерну з її ідеєю прогресу, тяжінням до монологу, великими завданнями, ілюзією універсальності знань. Прийшла епоха домінування несподіваних проявів культури, фрагментарності людської свідомості, індивідуалізації. Сьогодні все тісно переплітається в цілісний гуманітарний дискурс, що поєднує філософію, літературу і мистецтво. Художник інтуїтивно це відчуває і відображає у своїй творчості. Посеред двох епох важко балансувати, якщо ти слабкий духом. Сміливість творця полягає в тому, щоб не злитися з новими обставинами, створити образ своєї долі й розпізнати найхарактерніші прикмети відведеного йому часу. За цих умов творчість Петра Бевзи рухає пошук неостаточних сутностей. Культ нового для нього не є домінантою. В час, коли традицію витісняють індивідуальні стилі, він прагне не лише зберегти її, а й примножити всіма доступними засобами, зміцнюючи культурну самобутність на противагу одноманітності мистецьких моделей і згубній вестернізованій стандартизації. Свідчення цього — серія духовних сюжетів на домотканях доріжках як символ поєднання побутового і сакрального, українського і всенародного, вічного і земного.

Можна виокремити три основні складові його творчих пошуків — живопис, дії в доквіллі та експозиційні об'єкти. Живопис є безперечною домінантою у його творчості. Якщо порівняти його з музикою, то він ніби утворює три різні мелодії: народження першозвуків у передранковій тиші; затихання звуків і поступового занурення у надвечірню тишу; піднесення до рівня урочистого хоралу. Розуміння ним призначення живопису перегукується з позицією Клода Моне: "Всі розмірковують і претендують на розуміння живопису, ніби необхідно розуміти, коли треба просто любити". Живопис — це вміння народжувати й доносити до людей радість.

Він уникає блиску. Його картини — тьмяне дзеркало, палімпсест, у якому незмінно проявляється певний лейтмотив, пов'язаний з відповідним періодом його життя і творчості. Ось що говорить з цього приводу Сергій Кримський, який уважно спостерігав за еволюцією митця: "Своєрідним лейтмотивом у полотнах художника є тема шляху, що трактується не стільки у просторовому, скільки в метафізичному плані, як зв'язок світів, як перехід від одного стану до іншого, від буття до небуття. Тому іноді дорога зображально нагадує

Петро Бевза українець не лише за народженням. Він той, хто глибоко відчуває себе українцем. В усьому. Разом з тим національний об'єкт у його сурогатно-традиційному розумінні є чужим для художника. І не тільки тому, що його відлякують штучні образи. Вибудовуючи свої відносини з арт-системою, власною історією і соціумом, він не терпить прямолинійності концептуального бачення світу. Художник переконаний, що історія тут і тепер дає нам шанс відчувати Україну культурним осердям світу.

течію, річку, яка, згідно з народною міфологією, пов'язує мертвих і живих, минуле і майбутнє. Дорога має сенс у самій собі, якщо в ній є надія, якщо вона кудись веде. В певному розумінні і саме буття людини є шляхом, іноді найдовшим шляхом, що веде до самого себе. У Петра Бевзи дороги пов'язують не тільки людей та події, а й символи буття, знаки, кольори, іноді мандри на дорогах маляра приводять до величезних спалахів світла та магнетичного розриву, поширення певного кольору, що стає повсюдним".

Мистецтво народжується зі здивування і прагнення передати образ власного внутрішнього відчуття іншим. Впевненість, що все вже написано, знищує нас або перетворює на привидів. Несподівані відкриття підстерігають нас на кожному кроці, і якщо митець володіє здатністю відчувати, він віднайде всю красу світу в якійсь одній із його граней. Відповідно, об'єкти його живописних полотен найнесподіваніші: символічна реальність світу (хрести, сліди, літаки, кити, острови); знаки переходів і особистісного вибору (міст, човен, брама); несподівані стани природи (біла тінь, крейдарний простір); "живе житло живого життя" (сон

Споглядаючи цей метафізичний ландшафт, ми разом з художником проходимо не лише відкритий нам шлях імовірного повернення до природи, а й певною мірою шлях до його дивовижних творів, зважаючи на масштаби першоджерела і химерне поєднання фактурних палімпсестів, кристалічних композицій, гігантських форматів та відносно малих форм (Олег Сидір-Гібелінда).

Ідея світла як ключового елемента українського повсякдення особливо виразно відображається у живописній серії "Канівська проща", присвяченій 200-літтю від дня народження Тараса Шевченка. Тут художника хвилює взаємопроникнення світла зовнішнього і світла внутрішнього як своєрідного символу духовної свободи особистості (полотна "Ті, хто несуть світло", "Арка", "Небесна сотня"). Таке бачення є своєрідним декодуванням національної природи українців з їх нералізованою належним чином внутрішньою потенцією, зверненою в майбутнє.

Втілена в рамках цього проекту міфопоетична лінія, що відкриває нашому зору культурний ландшафт ХХІ століття, знаходить своє продовження у новому мистецькому проекті "Йордань", у якому перед глядачем постають метафізичні краєвиди, сповнені ідей очищення живою водою, піднесення невичерпної духовності до рівня сакрального світосприйняття, що проглядається в картинах із зображенням фонтанів, життєдайної виноградної лози чи загадкового першосвіту, який сягає створення вод.

Художник — завше небайдужий до прекрасного. А скажіть, який митець пройде й не помітить квітку — на краю води, над прірвою, посеред асфальту? Квітку, яка одухотворює наше життя і подає нам тендітну руку надії. Так у життя Петра Бевзи увірвалися іриси. Побачивши їх одного весняного ранку зі срібними краплинами роси на делікатних пелюстках, він раптом фізично відчув всеохопну єдність сушого. А невдовзі, у 2008—2009 роках, виникли велика і мала серії картин, які вразили глядача неповторно-символічним баченням пробудження природи.

Іриси постають на його полотнах як своєрідний знак тендітності й трепетності життя. Бо ж недаремно для його молодшого сина Богдана іриси — живі істоти. Художник фіксує нерозривність життя квітів і стану доквілля. Поряд з цим, він стверджує індивідуальність кожної квітки, іноді пов'язуючи її існування з життям творчих особистостей, душею малої дитини, духовним світосприйняттям цілого народу.

При цьому його не змогла ввести в оману зовнішня багатобарвна ефектність об'єкта. Він намагається розгадати внутрішнє ество і самобутність життя кожної окремо взятої квітки. Цією розгадкою він утверджує авторитет першопрохідця і разом з тим сміливо продовжує мотив, який віднайшли в різні часи Рюсі Кавабата, Вінсент ван Гог, Клод Моне. "Поверніться у квіти!" — закликає нас Андрій Вознесенський на початку ХХІ століття. І з подивом викукує:

Ірис — безумець ірраціональний?
Чи тризубець національний?

Не змовляючись, підносячи іриси до рівня відвертої сповіді й пошуку загубленої душі, поет і художник дають нам шанс повернутися до природи й до себе.

Суб'єктивне прагнення до поєднання прихованого і реального, що повсякчас супроводжує нас у житті, спонукає художника в новому циклі "Йордань" до знаково-символічного осмислення буття. Як наслідок, перед нашим зором тризуб (зашифрований попередньо у квітах) тепер з'являється то у вигляді сокола, то у вигляді голуба. Натомість ангели несподівано набувають образу квітів. Вражаючою є глибина кольору в центральній картині цього циклу, що виявляється в органічному торжестві синього і жовтого кольорів, які поєднують неосаяність неба, чистоту і глибину живої води, яка освітлює ество оповитих виноградною лозою постатей, що ніби зійшли до нас із народних ікон.

Дії у доквіллі постають окресленням своєрідного "кола співбуття" для певного об'єкта, привнесеного художником у природне середовище. Він майстерно і органічно використовує ситуативну мову доквілля як елемента розкриття невичерпного комунікативного потенціалу. "Доквілля не потребує сторонніх ідей, — вважає художник. — Метою є проявити ті, що існують навколо і задають сенс буттю". У його об'єктах прослідковується прагнення до подолання антропоцентризму у ставленні до природи. Його мистецтво не просто дає можливість впізнати нам уже відоме, воно відкриває для нас незвідані таємниці природи, вчить бачити світ інакше. При цьому Петро Бевза переважно працює зі знаками переходів, які означають зміну станів живого життя, що оточує людину й існує незалежно від її бажання, відсутності чи вторгнення. У цьому контексті мистецтвознавець Микола Скиба слушно зауважує: "Коли художник влаштовує дії в доквіллі, він перетворює навколишнє середовище в єдиний художній простір, де все працює як складові твору. Привнесений художником об'єкт посилює реальний світ, дає йому можливість проявити свою сутність. Пошук спільної мови з доквіллям, вихід за зону конфліктів "природа — техноцивілізація" дарує відкриття нових чи забутих шляхів співтворчості з природою, суголосних звучань креативних енергій".

Поряд з реалізацією неповторних дій і об'єктів у доквіллі ("Німби дерев", "Комунікативний коридор", "Либідь", "Крейдарний час", "Істота", "Той, що змінює шкіру", "Сонячний птах" та ін.) художник усіма доступними йому засобами утверджує українське мистецтво доквілля як новий напрям створення художніх образів природними засобами. У передмові до реалізованого ним разом з Ганною Гідорою художнього альбому "Мистецтво доквілля. Україна 1989—2010" він зазначає: "Ми бачимо своє завдання у створенні образів із мінімальним втручанням у доквілля, переважно з використанням природних матеріалів. Всупереч панівному на сьогодні в нашому суспільстві культові споживання, мистецтво доквілля має на меті активізацію свідомості особистостей і захоочення сприйняття та розуміння доквілля, ідей та людей як єдиного цілого".

дитини, бабусині обійми, жінка у винограднику, стрибок кози, політ джмеля, птахопад літнього вечора).

Осягнення великих масивів простору як об'єкта високого мистецтва постало своєрідним, насиченим несподіваними образами, відображенням вражень художника від мандрівок 2002—2006 років південно-східним узбережжям Криму, що в минулому іменувалось Кіммерією, а нині носить назву Велика Феодосія. В його серії картин "Теодозія" з якоюсь особливою внутрішньою силою розкрився талант емоційної фіксації мінливих настроїв природи з її туманностями ("Туман на Біюк-Єнишар", "Весняний туман", "Туманність Марка Шагала", "Туман на горі", "Туман під горою"), маревом хмар ("Кіік-Атлама", "Тінь хмари", "Велике сяйво"), шляхами, що нагадують магією гірських схилів і високих хребтів ("Гора", "Велика Теодозія", "Кіік-Атлама"), несподіваним вторгненням живих чи уявних істот ("Шлях джмеля", "Стрибок кози", "Хамелеон"), шляхами, що нагадують видіння і ведуть до незвіданих світів ("Шлях на Ечки-Даг", "Дорога до Феодосії", "Сад стежок").

Іван ЮЩУК,
професор, заслужений діяч науки і техні-
ки України

Історію треба пам'ятати

Олександр Довженко записав у “Щоденнику”: “Перечитав знову історію України. Боже, до чого вона сумна і безрадїсна”.

Читаю книжку-дослідження Василя Василяшкі “У пеклі голодоморів” (К.: Знання України, 2018), у якій відбито шматок тої ж сумної нашої історії, — і серце обливається кров'ю. У книжці йдеться не тільки про жорстокі голодомори, влаштовані на нашій благодатній землі, а й про нелюдські стосунки з нашим східним сусідом.

Не встигла Україна попросити в сусіда допомоги проти зажерливості польських магнатів, як той сусід сам заповзівся нищити Україну. Василь Василяшко цитує царського міністра з 1737 року: “Наша армія забрала в тутешніх людей все зерно і всю худобу. Тут не залишилося й такої кількості селян, щоб бодай собі посіяти... А треба ще стягнути з цих людей 30 тисяч мір борошна і сіна”. Через 50 років інший царський вельможа Григорій Потьомкін зізнається: “Наша армія забрала в тутешніх людей все зерно, худобу, харчі, одяг, взуття тощо”. Це про Україну.

1918 року Українська Центральна Рада в ІV Універсалі відзначала: “Петроградське правительство народних комісарів... насилає на наші землі своє військо, красногвардійців-большевиків, які грабують хліб у наших селян і без всякої плати вивозять його в Росію, не жаліючи навіть зерна, наготовленого на засів, вбивають неповинних людей і сіють скрізь безладдя, злочинство, безчинство”.

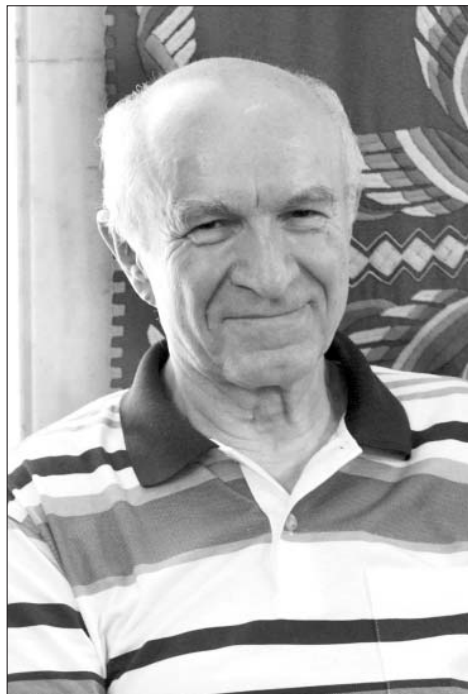
Василь Василяшко доречно посилається на Володимира Винниченка: “Вся історія відносин між Москвою та Україною протягом більше як 250 літ з моменту злуки цих двох держав є планомірне, безоглядне, безсоромне, нахабне нищення української нації всіма способами, вщерт до стертя всякого сліду її, щоб навіть імені її не лишилось”.

У російських засобах масової інформації ще й тепер можна прочитати: “СССР — самая справедливая страна в мире”. На півдні України взимку 1922 року голодувало 8 млн селян. Тим часом Москва “вилучила у селян з допомогою дислокованої в Україні мільйонної армії 71,5 млн пудів хліба”, — посилається Василь Василяшко на достовірні джерела. Голодом було вбито до 4 млн українців.

Великого лиха, матеріального й морального, завдала Україні так звана колективізація — повернення села до феодальних порядків; вона й створила умови для проведення спланованого масового Голодомору-геноциду 1932—1933 років. Тепер голодом було вбито 7—10 млн українців. “Причина смерті — українець”, — справедливо значилося в одному посмертному записі.

Потім ще був голодомор 1946—1947 років, спричинений, як пише Василь Василяшко, “не лише повоєнним неврожаєм, а й спланованою акцією відправлення тисяч тонн зерна з голодуючої України за кордон”. Загибло приблизно мільйон українців. Тепер бодай був порятунком — незаколгосплена Західна Україна.

“Мій тато відносив у Прикарпаття дуже гарні й смачні яблука “шетини”, дивом збережені в 30-х роках срібні виделки й ложечки, бабусині корали, якісь обручки, а приносив мішки кукурудзи чи кукурудзяного зерна”. Далі Василь Василяшко засвідчує: “Всі пам'ятають, як “західняки” широко приймали “старців Сталіна”, голодних зі сходу — з Хмельницької, Вінницької, Черкаської, Київської, Харківської та інших областей, навіть з РРФСР, ділились з ними, як з братами та сестрами, хлі-

бом та салом, овочами й гарячим борщем чи супом”. У народі ж бо справедливо кажуть: “Свій хоч не заплаче, то скривиться”.

Пограбування й голодомори — цього було замало, щоб тримати українців у постійному страхі. В країні панувала атмосфера терору: підозри, доноси, переслідування, арешти, заслання, розстріли. “За даними СБУ, — пише Василь Василяшко, — від 1927 до 1990 р. в Україні було заарештовано понад мільйон осіб, 545 тисяч були засуджені, щонайменше 140 тисяч розстріляно”. Розстрілювали насамперед інтелігенцію, творчі сили нації. В Україні в освіті, в культурі, у виробництві, в побуті дедалі тугіше закручували гайки зрощення — теж один із засобів нищення української нації.

Василь Василяшко не міг обминути й свого подільського села Куражина, що над Дністром: “У Куражині в 1932—1933 роках, за неповними даними, загинуло 108 осіб. Якщо додати ще з півсотні репресованих, серед яких є й розстріляні, додати втікачів з України, то в нас у 30-х роках майже удвічі більше загинуло, ніж у Другу світову. У Другу світову загинуло 88 осіб”. І так по всій підмосковній Україні, у кожному селі.

Дехто дивується: звідки така ненависть, як це можна було — нищити своїх людей? Адже московити, росіяни — “братній народ”. Утім-то й річ, що московити не “братній народ”, і нищили вони не своїх людей (і тепер вони так само намагаються знищити нас). Варто зробити лише побіжний екскурс в історію, щоб переконатись у цьому.

В Україні довго пам'ятали, як у першій половині XIII століття на наші землі насунула монголо-татарська орда кочовиків з азійських степів. 1240 року монголо-татари захопили Київ.

Що це були за люди? Китайський автор Чжао-Хун тоді писав про них: “Проламавши міську стіну, татари вбивають усіх без розбору — старих і малих, гарних і поганих, бідних і багатих, тих, хто обороняється і хто не обороняється, як правило, без пощади”. У нашому літописі записано: “Здобули Київ татари і святу Софію розграбували, і монастирі всі, й ікони, й хрести, і все узолоччя церковне взяли, а людей від малого до великого усіх убили мечем”.

Після битви на Синіх Водах

1362 року монголо-татари були відкинуті за межі України. На сході монголо-татари на той час вкоренилися міцно. Вони повністю оволоділи тут містами й селами. Адже, як стверджують історики, “безжалісні кочовики винищували тисячі людей, залишаючи часом серед живих лише ремісників і міцних молодих людей, яких перетворювали на рабів”.

Окремими улусами (князівствами) керували поставлені великим ханом баскаки зі своїми почетами й загонами. Монголо-татари, досі язичники, приймали християнство як релігію й прибирали собі християнські імена Іван, Петро, Василь; будували православні церкви, монастирі. Собор у Москві був збудований 1272 року ханом Чилаукуном з дозволу великого хана Золотої Орди Менгу-Тимура. Митрополит Кіріл жив при ханському дворі. Тутешні руські князі й бояри, які лишилися, родичалися з монголо-татарами, переймали їхні звичаї й нориви.

Разом з християнством монголо-татари прийняли й церковнослов'янську мову. Що їхня російська мова не творилася протягом століть, як це є в природі, а була запозичена, свідчать часті в ній такі нелогічні ряди, як лікарство — врач — больница; глаз — очевидно; острый — на-вострити; солод — сладкий; давайте будем делать — українською: робімо. Про родовід московитів свідчать поширені серед них прізвища Ахматов, Булгаков, Карамзін, Каратигін, Караулов, Куракін, Мансуров, Сабуров, Талізін, Тараканов, Тинянов, Тімірязєв, Тургєнев, Шукшин, Урусов, Юсупов і подібні — явно тюркського походження.

І основне — колективна психологія. Наші предки були хліборобами, хлібороби ж міцно прив'язані до засіяної ними землі в очікуванні врожаю, до виплеканого ними садка коло хати. А предки східних сусідів — кочовики, які, витолочивши угіддя в одному місці, шукають нових дармових пасовищ в іншому. Грабунки — їхнє ремесло. Звідси й їхня манія про світове панування, про всесвітню імперію, про “третій Рим” і чорна ненависть до будь-чийої незалежності.

За повідомленням російської повісті про розгром і пограбування московитами 1570 року незалежного слов'янського Новгороду, Іван III, московський князь, велів обливати новгородців запальною сумішшю і потім, обгорілих і ще живих, скидати у Волхов; інших перед утопленням волочили за саньми. Священники й ченці після різних знущань були забиті дубинами і скинуті туди ж. Сучасники повідомляють, що Волхов був заповнений трупами. Новгородський літописець розповідає, що були дні, коли число вбитих досягало півтори тисячі; дні, коли вбивали 500—600 осіб, вважалися щасливими. Ніби християни мордували християн, ніби слов'яни мордували слов'ян.

На раді в Переяславі 1654 року Україна необачно, хоч і вимушено, піддалася наступникові ординських ханів — російському цареві, таким чином на 300 років знову впустила на свою землю монголо-татар. 2 листопада 1708 року московити, зрадою захопивши Батурин — резиденцію українського гетьмана, стали безжалібно вбивати людей. Московська орда не зглянулася ані над жінками, ані над дітьми. Оборонців розіп'яли на хрестах. Було винищено все населення міста — близько 15 тисяч людей, місто спалено. Паризька “Газет де франс” писала тоді: “Усі мешканці Батурина без огляду на вік і стать вирізані, як велить нелюдський звичай московитів. Ціла Україна купається в крові”.

У 1921—1922 роках нащадки монголо-татар після поразки національно-визвольної боротьби українців знову ринули в Україну. І відразу виявився, за влучним висловом Василя Василяшкі, “хапальний інстинкт Орди”: почалося з пограбування українських селян — так званих куркулів і некуркулів.

І в цьому історичному ряду продумане винищення нашого народу голодоморо-геноцидом у 1932—1933 роках. Тож якого сусіда з нелюдськими звичаями ми маємо на сході?

Треба забути про “старшого брата” і “братній народ”. Це підступний міф. Наші східні сусіди — це ті самі, що в першій половині XIII століття були ввірвалися в Русь-Україну, — монголо-татари, тепер зі слов'янською домішкою та угро-фінським компонентом і з центральним осідком у Москві.

Василь Василяшко, докладно розкривши наші стосунки зі східним сусідом протягом століть, робить єдино прийнятний для нас, українців, висновок: “Протистояти злу голодоморів і репресій може тільки економічно сильна і непошерна у військовому відношенні держава, з вільним і згуртованим народом”. Додам лише: якщо ми усунемо від керівництва українською державою на всіх рівнях засланих і залишених нам у спадок російської імперії провідників монголо-татарських зазіхань. У них є своя держава, у нас — своя.

Насичена неспростовними фактами, книжка Василя Василяшкі “У пеклі голодоморів” — це спонка для роздумів і ще один обвинувальний документ нелюдському тоталітарному режимові і застереження перед небезпеками, якими загрожує нам і світові наш східний сусід. Історію треба пам'ятати.

Василь Куйбіда на перехресті традицій: український «царський шлях» і японська «серединна дорога»

Закінчення. Початок на стор. 1

Автор перекладеного збірника за основним своїм фахом — науковець і педагог, доктор державного управління, громадський діяч, — саме ця діяльність займає левову частину його часу та енергії, а поезія — це відгороджена, втаємничена вечірня розмова про сокровенне. Це такий стан душі, коли не віршувати ти не можеш, коли віршування і є справжнім життям.

Літературознавець, доктор філології Євген Нахлік спостережливо зауважив, що “сама душа ліричного героя становить осереддя поезії Василя Куйбіди, бо слово “душа” належить до найуживаніших у його віршах. Основна проблематика всіх збірок автора, — наголосує він, — драматична екзистенція душі ліричного “я” у трьох поставах: діяльній, сповідальній та самопізнавальній. Значення і цінність поезії Василя Куйбіди в тому, що вона в сучасну добу неймовірного технократичного прогресу й небуwalої політичної метушні нагадає, кажучи його словами, про “острівчик душі”. [2]

І в цьому сенсі поезія Куйбіди, попри модерну форму, сучасні предметно-інструментальні орієнтації, за своєю суттю є традиційною. Її глибинне коріння знаходиться у “внутрішній людині”, так добре розкритій у творчості Григорія Сковороди, і яка є центром української “філософії серця”. “Філософське вчення, що спирається на біблійну традицію отождолення духовної реальності із серцем. Така виняткова оцінка серця (властива переважно східній гілці християнства) з’являється внаслідок уявлень про серце як нібито безпосереднє місце перебування душі у людському тілі — звідси серце й стає своєрідним богословським символом душі”. [3]

Дмитро Чижевський з властивою йому проникливістю уточнює це так: “Центральним в людині є не її “теоретичні”, “пізнавчі” здібності, а більш глибоке за них емоційно-вольове ество людського духа — “серце” людини. Із серця піднімається, виростає і думка, і стремління, і почування. На “серце” людини повинна бути звернена і головна увага моральної чинності людини. Відсіла вимога “пізнай себе”, “поглянь у себе” і т. ін. Відсіла і визнання рівноцінності різних людських типів і людських індивідуумів. Відсіла ж і своєрідна теорія “нерівної рівності” людей щодо їх морального та релігійного життя” [4]:

*Це я, мій Господи, це я!
Наволошках стоїть провинно
В імлі глизькій душа моя —
Тверда, як вихохла дроваина.
Не одверни видючий лик
Від неї — грішної подоби:*

*.....
Не забори з-над серця длань!
Прийми його — мою офіру.
Зніми тягар даремних знань
І подаруй всесильну віру!* [5]

Усе це разом узятє зовсім не підводить нас до висновку, що поезія В. Куйбіди є релігійною — ні, звичайно, за формою вона швидше світська, модерністська, з усіма властивими сучасному українському світогляду сумнівами та болями, але за суттю, безперечно, виразно традиціоналіст-

ська. Вона у найглибших своїх інтенціях відштовхується від тих самих основ, що й творчість метрополита Іларіона, Сковороди, Гоголя, Шевченка, Юркевича або Василя Стуса. Творців української традиції, що прямували “царським шляхом” пошуку гармонії і всередині себе, і у стосунках із зовнішнім світом. Бо світ у своїх основах, як творіння Боже, гармонійно прекрасний. Це стоується навіть тих поезій (Т. Шевченко, В. Стус), в яких домінують виступає ідея боротьби, але це не новоєвропейський “люциферовський боротьбизм” за перевертання світу догори дригом (Інтернаціонал: “Світ буде змінений в основі”), характерний для комуністичного світогляду, а, навпаки, як засіб недопущення реалізації цього протиприродного задуму.

Коли український читач пробує порівняти вітчизняну літературу з японською, то першим враженням виступає їхня всеохопна відмінність, але наситившись довершеною одиничних форм і піднявшись дещо вище над предметним історико-культурним різноманіттям, він раптомо помітить одну сутнісну подібність, вона проявляється навіть у назві: український “царський шлях” і японська “серединна дорога”. Їхнім смислом, спільним системоформуючим кодом є пошук гармонії у відношенні між індивідуальним “я” і колективним “ми”, у відношенні між людиною і природою (або надприродним), у прагненні пережити катарсис звільнення від болю усвідомлення минушості людського життя через злиття з красою (гармонію) вічного світу. Такими шляхами не ходить безликий, самозвільнюючий себе від усяких залежностей дегуманізований космополіт — ними зазвичай мандрує традиціоналіст, що відчуває відповідальність за себе і довколишній світ. Ми можемо з певністю стверджувати, що українська і японська літератури мають схожу структурну конструкцію, вони виразно антропоцентричні.

Ясунарі Кавабата знамениту свою нобелівську промову “Красою Японії породжений” розпочав з опису, як 12 грудня 1224 року чернець Мьое створив характерну для японського духу поезію “Проводжаючий мене зимовий місяць”. Спочатку він описує, як чернець іде у приміщенні медитувати дзен і дорогою розмовляє з місяцем, а потім цитує самого Мьое: “Закінчивши медитувати, розплющив очі і за вікном побачив ранішній місяць. Весь цей час я сидів в темноті, і не міг одразу збагнути, звідки це сяйво: чи то від моєї передсвітанкової душі, чи то від місяця.

*Моя душа
Ясне світло випромінює.
А місяцю, напевно,
Здається,
Це його відображення.*

...Вдивляючись у місяць, я стаю місяцем. Місяць, на який я дивлюсь, стає мною. Я занурююсь у природу, зливаюсь з нею”. [6]

Ясунарі Кавабата наголосує: “Сяйво, що випромінюється від “просвітленого серця” ченця, який просидів у темній залі до світанку, видається передсвітанковому місяцю його власним сяй-

вом...” А далі підкріплює власне розуміння висловлюванням Ясіро Юкіо, що “особливість японського мистецтва можна передати однією поетичною фразою: “Ніколи так не думаєш про близького друга, як дивлячись на сніг, місяць, квіти”. Коли втішаєшся красою снігу або красою місяця, коли прокидається свідомість і відчуваєш благодать від зустрічі з прекрасним, тоді особливо сумуєш за другом: хочеш розділити з ним радість. Словом, — наголосує Кавабата, — споглядання краси пробуджує сильне відчуття співстворення і любові, і тоді слово “людина” звучить як слово “друг”. [Там само]

Незважаючи на всю релігійно-культурно-антропологічну відмінність, скажімо, Григорія Сковороди від Мьое, його легше уподібнити з останнім, ніж, наприклад, з українським комуністом Олександром Корнійчуком. Сковорода і Корнійчук антагоністи, суб’єкти Світу і Антисвіту, а Сковорода і Мьое люди одного традиційного типу. Їх легко уявити за спільним столом десь на хуторі біля Дніпра, де вони захоплено про щось розмовляють. Або, порівнюючи ці культурно-психологічні типи, пригадати розповіді старих політ’язнів про солідарний спротив українських націоналістів і полонених японських солдатів проти табірної адміністрації ГУЛАГу. Так і спокушає промовити: свій до свого про своє!

Серед сучасних українських поетів теж є спадкоємці традиціоналістського світогляду, серед них і наш автор — Василь Куйбіда. Він, що виглядає дещо несподівано, навіть написав, як це характерно і для японської поетичної традиції, чотири цикли поезій за порами року. Хоча ніде спеціально не рефлексує на неї. Це його, власне, ні на кого і ні на що не подібне переживання тайні колообігу природи: весна — народження, літо — розквіт, осінь — затухання, зима — сон.

Звичайно, у доробку Василя Куйбіди ці теми як чотири маленькі зерняти, він ширший і набагато цікавіший, але в контексті нашої статті вони доречні:

Цикл “І видирається стебло”

*Бреде по буккових листках
До наслухання лун,
Собою стримуючий страх,
Обширпаний валун.*

*Ніщо не ловиться на звук
Весняної води.
Між ним і деревом павук
Натягує дроти.*

*Оберігаючи тепло,
Куцями звівся мох,
І видирається стебло
На світ без острого. [7]*

Це гімн чистоті новонародженого життя. Воно переповнене вітальною енергією росту, яку ніщо не здатне стримати. Силою, що зливається з наївністю новонародженого стебла, якому доведеться повторити новий цикл життя. Повторити в повноті, яскравості й неповторності. Щоб згодом пізнати страх випробування, всихання і смерть, але це вже буде згодом, а зараз воно вдихає повітря на повні “груди”.

Цикл “Літа позолочений портрет”

Але час понад усім панує і не зупинити його миті лет. За весною літо чимчикує “з налитими достиглими плодами./Стоять понад серпневими вітрами/Тривожні непокірні журавлі”

*Де небеса бороняться обвислі,
І літо не змовкає на Землі,
Розсунувши галактики і мислі,
Витають кольорові мотилі.*

*.....
І яблуні, зависнувши у літі,
До серпня примикають голосів.
Блукають силуети перегріті
У лабіринтах замкнених часів.*

*А понад ними сонця запитання,
А поїд ними річки силует,
І ось уже галактика остання,
І літа позолочений портрет. [8]*

Це не фотопортрет літнього дня, це стан літньої творчої людини — переповненої здобутками і втратами, у якій ще, незважаючи ні на що, повно життєвої енергії: “Життя як дощ, а дощ неначе вічність, / Вгрузаєш в них, як у порочність міст / Не помічаєш струменів зустрічних, / Не розумієш вилитою зміст”. [9]

Цикл “Осені гримаси”

Очевидно, що однією з найвідоміших хоку в Японії є “Ворон” Мацуо Басьо. Свого часу Микола Лукаш переклав її з японської:

*На голій гілці
самотній ворон тихо старіє.
Осінній вечір. [10]*

[11]

Звичайно, світова література переповнена алюзіями на цей образ, згадати, хоча б, про містичного “Крука” геніального Едгара По з його “Nevermore”: “Скинувсь я — “Ворожа птахо! .../ Геть неси і тьнь потворну, і оману лихотворну, / Вийми з серця дзьоб свій чорний! Місяця тут тобі нема! / Ворон прокричав: — Дарма!” [12]

Зауважимо, що не менше насичена цим образом і українська фольклористика. Але на відміну від Едгара По і української мітології, ворон Басьо це не містичне, а шемке усвідомлення минушості життя, його драматизму і незворотності. Ворон — це зріла людина, що скрушно занурилась у власні думки. Не пройшов повз цей образ в осінньому циклі поезій і наш автор, але на відміну від містики По, чи філософично-стоїцизму Басьо, у Василя Куйбіди він перетворюється у цілий оживлений природний театр — тут і ворон, і сад, і авторський герой, що сам впорядковує в ньому тині минулих днів та друзів. А завісою у цій мікровиставі виступає дощ, що поглинає крижаною неухильністю все навколо:

*Вороне, вороне, час листопаду,
Злітається листя до темного саду.*

*Осінь безпутна зібрала нарешті
Всіх, кого вітер пронизливий
збештав.*

*Я серед них впорядковую тині,
Пізні думки, почуття поосінні.*

*Падає дощ на простертій долоні —
Словом холодним спокійно
холоне. [13]*

Цикл “Світи упали на сніги”

Завершальною порою року є зима. Але в традиційній мітології це не остаточна крапка, а перехід до нового народження.

*Зморицок скель вітрисько
не розглядить,
Шліфують їх настирливо часи.
Стінка головного снігопаду
Минуці затуляє голоси.*

*Урвища зіп’ялися, мов звірі,
На верху причаїлися льоди,
У просторі висять полотна снігі, —
Зима таки добралася сюди! [14]*

Спіраль від яскраво-зеленого до синьо-білого, така палітра циклу життя. Але зима теж має свої з нічим іншим не зрівнянні принади крижаних гам. І в цьому зниканні людина марить новим народженням:

*Нема потреба галасати —
Світи упали чи сніги,
Як в собі не подолати,
Не повернувши всі борги.*

*Хоча тепер ти знаєш добре,
Як плаче ранками вікно,
І мислі плачуть ворохобні,
А жити хочеш все одно. [15]*

Література

1. Василь Куйбіда. Розпізнавання голосів. К.: “Юніверс”, 2015. — С. 74
2. Виступ Євгена Нахліка на творчому вечорі Василя Куйбіди. Опубліковано на сайті Інституту Івана Франка Національної академії наук України <http://ifnan.gov.ua/events/0/769/>.
3. Бичко І. Філософія серця. Філософський енциклопедичний словник. — К.: Абрис, 2002. — С. 681—682.
4. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. — К., 1992. — С. 43—79. Електронний текст: <http://litopys.org.ua/chyph/chyph05.htm>.
5. Василь Куйбіда. Гармонія неспокою. — Л.: Піраміда, 2010. — С. 8.
6. Кавабата Ясунарі. Красой Японії рожденный/ Григорьева Т. П. Красотой Японии рожденный. М.: Искусство, 1993. — С. 245—256. Електронний текст: <http://www.klex.ru/m41>
7. Василь Куйбіда. Гармонія неспокою. — Л.: Піраміда, 2010. — С. 23.
8. Василь Куйбіда. Гармонія неспокою. — Л.: Піраміда, 2010. — С. 40.
9. Василь Куйбіда. Гармонія неспокою. — Л.: Піраміда, 2010. — С. 42.
10. Мацуо Басьо. Хокуку (переклад з японської М. Лукаш). Від Бокаччо до Аполлінара/Переклади/ К.: Дніпро, 1990. Електронний текст: <http://maysterni.com/publication.php?id=10316>
11. Кіосай Каванабе, “Крук”, 1887р. Електронне джерело: <http://www.wikiwand.com/uk/%D0%9A%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F>
12. Едгар Аллан По. Ворон. Переклад Анатолія Онишка. Електронний текст: <http://maysterni.com/publication.php?id=3100>
13. Василь Куйбіда. Гармонія неспокою. — Л.: Піраміда, 2010. — С. 54.
14. Василь Куйбіда. Гармонія неспокою. — Л.: Піраміда, 2010. — С. 10.
15. Василь Куйбіда. Гармонія неспокою. — Л.: Піраміда, 2010. — С. 12.

Павло МОВЧАН

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото автора

Поет, народжений війною

До знайомства з новими книжками додалося знайомство з Гуменюком-художником; поет уперше представив широкій аудиторії свої полотна.

Борис Гуменюк читав свої вірші, розповідав більше про війну, менше про творчість, подарував музеєві свої “рукописи”: військовий стрій, в якому воював, свою саперну лопатку і трофей з Донецького аеропорту.

“Ці книжки писалися п’ять років, починалися з маленької збірки “Вірші з війни”, яка творилася на передовій. Ця збірка засвідчила, що у нас народжується нова українська література, яка здатна всерйоз, з боєм і любов’ю говорити живу правду.

Зараз ці тексти розрослися до двох книжок: з трьох розділів віршів і 100 новел про війну. Представлені прозові й віршовані тексти однаково поетичні. Адже новели — це та сама поезія. Жанр поезії в прозі сьогодні нібито не такий і популярний, але Борис Гуменюк доводить своїми творами протилежне”, — зазначив модератор презентації, письменник Іван Андрусяк.

“Першою була моя книжка “Вірші з війни”, яка побачила світ 2014 року у видавництві Сергія Пантока і складалася з 14 віршів. Наступне, доповнене видання вийшло у видавництві “Ярослав Вал”. Потім була книжка “Блокпост”, підготовлена до друку видавництвом “Академія”. Тут під однією обкладинкою представив свої вірші, публіцистику і есеїстику.

Над новим двотомником працював близько року. Вирішив подати вірші окремо, а новели окремо. Це підсумок моєї роботи за п’ять років. Якщо буде нова книжка, то вона теж називатиметься “Вірші з війни”. Доки триває війна, я не бачу іншої назви для своєї книжки.

До 2014 року не існувало поета Бориса Гуменюка, і якби не війна, то він не з’явився б ніколи. Я б волів, щоб цього поета не було, так само, як не було цієї війни. Але ця війна є, і вона вже вросла мені в кістки, в мою плоть. Я писатиму про цю війну, я сакралізуватиму українського воїна. У перспективі сподіваюся написати роман про війну з багатьма сюжетними лініями.

Картини для мене релакс, певна втеча від реальності. Очевидно, ці роботи зовсім не схожі на мої вірші. Це такий спосіб реабілітації. А наші ветерани цієї реабілітації не мають, але її потребують. Солдатам треба приділяти більше тепла і уваги. Ві-

йна залишає глибокий відбиток, і це практично не лікується. Ветеранський синдром був завжди. Маємо докласти всіх зусиль, аби ця реабілітація все ж відбулася”, — наголосив Борис Гуменюк.

Художній керівник театру української традиції “Дзеркало” Володимир Петранюк розповів, що актори його театру розмовляють цитатами з творів Бориса Гуменюка, а поетичне слово цього митця вже стало фольклором. Вірші Бориса Гуменюка — це не просто художні твори, це пропущене через серце поета віддзеркалення того страшного часу, в якому ми живемо. А ніжні картини зовсім не подібні до цих жахливих текстів.

“Лише через десять років після Другої світової війни учасники тих подій почали про них писати. А ми є свідками зовсім іншого процесу. Сьогодні ті, хто взяв до рук зброю, водночас творять духовну пам’ять про цю війну. Один із перших серед них — Борис Гуменюк. Саме завдяки йому ми можемо бути впевненими, що ці визвольні змагання не загубляться. У віршах і новелах Гуменюка бачимо наших сучасників, які творять нову історію України і нову історію ОУН,” — сказав голова Української орга-

Письменник Борис Гуменюк заслуговує на те, аби його творчість була відзначена високою Шевченківською премією, впевнені учасники зустрічі з письменником, що відбулася в Національному музеї літератури України. Цього вечора Б. Гуменюк презентував нові видання своїх творів — двотомник “Вірші з війни” і “100 новел про війну” (видавництво “ДІПА”, Київ, 2018, художник Михайло Гутман).

нізації націоналістів Богдан Червак і наголосив, що крім літературної творчості Б. Гуменюк займається активною громадською і політичною діяльністю.

Письменник і видавець Сергій Пантюк зізнався, що саме йому належала ідея видання двотомника. Він дуже добре знає творчість Бориса Гуменюка, але щоразу відкриває її для себе по-новому.

Директор видавництва “Ярослав Вал” Михайло Слабошпицький, коли прочитав “Вірші з війни”, зрозумів, що у нас з’явилася інша література. “Заповіт” Бориса Гуменюка — це один із кращих віршів української літератури останніх десятиліть. І таких віршів у нього кілька. Як вважає М. Слабошпицький, наша література, можливо, найконсервативніша з усього, що нині є в духовному житті України. Але з’явилися грандіозні тексти, які дають нам можливість відчувати сьогоднішній час і нас у цьому часі, те, що зараз відбувається з нами. Важко визначити, де у Гуменюка закінчується поезія і починається проза, і навпаки.

Директор видавництва “ДІПА” Дмитро Вохмянін пригадав про проект свого видавництва — книжку “14 друзів Хунти”, яка мала надзвичайний успіх, була удостоєна престижних літературних премій і продавалася великим накладом. Своім успіхом проект завдячує Борису Гуменюку.

“Почала читати поезії Бориса Гуменюка вдома за письмовим столом, щось знаходила у Фейсбуці і плакала над кожним віршем. А на презентації побачила, що від цієї поезії плачуть і сивочолі чоловіки.

Гуменюк для мене асоціюється з архетипом воїна. Художній стиль його творів нетрадиційний. Бо реаліті і бруд війни Борис зображує дуже своєрідно. Брутально, але не жорстоко і цинічно. Його жорсткі тексти перейняті неймовірною ніжністю. Завдяки поєднанню брутальності й ніжності кожен текст формує певний емоційний шлейф.

У Борисових віршів дуже характерна інтонація. Тут немає надриву, пафосу, тому їх важко читати на публіці. Маємо дві постановки за творами Гуменюка в Театрі української традиції “Дзеркало” та Дніпровському академічному українському музично-драматичному театрі. Це дуже вдалі сценічні представлення його творів. Але це театральне, драматичне виконання творів, а я бажаю знайти актора, з уст якого б звучало сценічне, художнє читання цих поезій.

Твори Б. Гуменюка — це первинний текст про війну, якого ще не було в історії нашого народу. Це особисті свідчення, які він передає нам через свої оригінальні твори”, — підкреслила літературний критик Ніна Головенко.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2019

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 79

на 1 місяць	18 грн 11 коп.	на півроку	99 грн 41 коп.
на 3 місяці	52 грн 33 коп.	на рік	195 грн 02 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Микола ТИМОШИК
Георгій ФІЛІПЧУК
Микола ЦИМБАЛЮК
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org

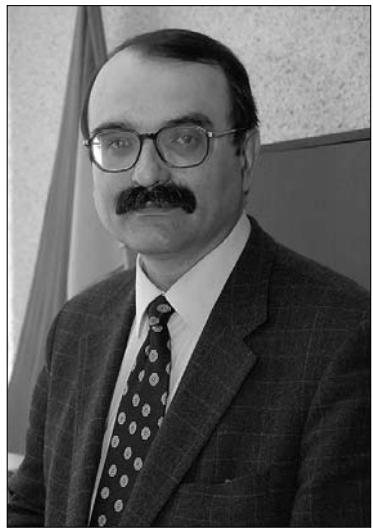
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ «Мега-Поліграф»,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 12/14.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

Максим СТРИХА,
науковець, письменник

Уже кілька тижнів велику кількість наших творчих і навколоторних осіб і середовищ втягнуто в черговий скандал. Студент Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури С.Х., який раніше не відзначався високою академічною успішністю, зате “успішався” епатажними інсталяціями (“вишиванка на салі”, оздоблена свинячими хвостами; фалоси, прироблені до мінаретів і церков), виставив нову інсталяцію — цього разу з фігурками воєнків “фалічної форми”. Якщо вірити опонентам С.Х., то, згідно з його первісними поясненнями, інсталяція була навіяна подіями на Донбасі, де обидві сторони начебто “міряються фалосами”. Пізніше сам С.Х. у Фейсбуці назвав інсталяцію “антивоєнною” і “антипутінською”.

Сьогодні у мене вже немає можливості достеменно встановити, що саме говорив С.Х. викладачу академії, відомому українському художникові Володимир Харченку, який добровольцем пішов захищати Україну (як і його донька, яка вивозила поранених і вбитих хлопців з-під Авдіївки). Згадує про це, щоб стало зрозу-

«Свобода творчості» чи провокація, або Чому Вагнер в Ізраїлі під заборною

міло: реакцію людини з таким життєвим досвідом на “антивоєнний” (вираз самого С.Х.) проєкт “митця”, який у цей час перебував у безпечному Києві, передбачити було нескладно.

Відтак тривіальна справа про відрахування студента-недоука за академічну неуспішність перетворилася на політичну. Різні “ліберальні” й “лівацькі” структури заявили про беззастережну підтримку права С.Х. на творче самовираження (дарма що він не засвоїв навіть “азів” тієї фахової підготовки, яку повинен, згідно з навчальними планами, давати такий поважний навчальний заклад, як НАОМА). Натомість протестувати проти інсталяції С.Х. під стіни академії прийшли хлопці з “С14”.

Врешті-решт, сам С.Х. швидко покинув Україну з виграшним квитком “гнаного митця” — і нині штампує свої фалоси у Фінляндії. А наші “ліберали” й “ліваки” розгорнули кампанію цькування проти В. Харченка, який начебто поставився до “фалічної” інсталяції С.Х. у “неприпустимо брутальній формі”.

Історія залишила в багатьох (зокрема і в мене) гіркий і вкрай неприємний осад. Ми з відомим поетом та видавцем Іваном Малковичем змушені були залишити лави Українського ПЕН-центру, оскільки категорично не погодилися з оприлюдненою заявою організації, що підтримувала студента-провокатора і засуджувала заслуженого художника, який понад рік провів на передовій. Водночас ця історія оголила гостроту питання про відповідальність митця в країні, що захищається від агресії.

Тому ризикну висловити кілька власних думок з цього приво-

ду. Головна методологічна хиба захисників С.Х. полягає, на моє переконання, в тому, що вони вірять: будь-хто, хто (обгрунтовано чи безпідставно) назве себе митцем, вільний самовиражатися як і де йому заманеться, анітрохи не зважаючи на те, чи зачіпає це почуття інших. І ці інші не мають жодного права перешкодити йому в такому “самовираженні”. Я принципово не згоден з такою позицією.

Річ у тім, що Україна належить сьогодні до “суспільств із травмою”. Майже мільйон чоловіків та жінок так чи так пройшли через бойові дії. Понад півтора мільйона залишили рідні домівки. Не зважати на це — щонайменше глупство і безвідповідальність.

Кожне “суспільство з травмою” має свої рецепти встановлення балансу мистецької свободи — і відповідальності митця, аби цю травму не поглиблювати й не роз’ятрювати. Нагадаю найвідоміший приклад: музика геніального німця XIX, реформатора оперного жанру Ріхарда Вагнера досі перебуває під негласною, але дуже ефективною забороною в Ізраїлі. Його опери там ніколи не ставилися. Епізодичні спроби виконання окремих симфонічних уривків місцевими оркестрами та трансляції їх місцевими радіостанціями завжди наразалися на різку суспільну обструкцію (останній гучний випадок стався наприкінці минулого року). Про виконання Вагнера іноземцімагастролерами взагалі не йдеться — це було б одностайно сприйнято як поругу над пам’яттю жертв Голокосту.

Дарма, що Вагнер помер задовго до появи нацизму. Дарма, що до його творчості прихильно

ставився сам Теодор Герцель — “батько” сіонізму. Дарма, що відносини між Ізраїлем і ФРН сьогодні як ніколи дружні. Євреї, схоже, вже вибачили німцям, — але досі не вибачили антисемітові Вагнеру, улюбленому композиторові біснуетового Адольфа Алоїзовича...

Якщо б якийсь провокатор чи безумець спробував би потішити публіку в ізраїльському навчальному закладі варіаціями на тему “Польоту валькірій”, небайдужі громадяни швидко привели б його до тями. Можливо, що й у “брутальній формі”. І ізраїльський ПЕН ніколи б не виступив би з заявою на захист такого безумця чи провокатора.

Я не закликаю забороняти в Україні Чайковського — хоч, зізнаюся, що довго не міг поставити на програму платівки з улюбленим Першим фортепіанним концертом після подій під Іловайськом. Але відверто й брутально провокативна творчість осіб, подібних до С.Х., має всі підстави потрапити під чіткий моральний осуд з боку тих, кого наше суспільство ще вважає своїми авторитетами.

“Суспільство з травмою” має таке право — зупинити провокаторів. Нехтування цим правом, цькування справжнього митця-ветерана, який наважиться поставитися до провокації С.Х. так, як його колеги в Ізраїлі напевно поставилися б до спроби виконати Вагнера, може тільки створити живильний ґрунт для різних “нациків”. І ці “нацики” набиратимуть очки на тлі того, як “висококочолі інтелектуали” захищатимуть С.Х. і подібних до нього.

Глупством і безвідповідальністю є ігнорувати й іншу очевидну обставину, яка, однак, так

легко забувається по затишних київських (американських, швейцарських — далі за списком) офісах чи домівках. Адже на сході гримить війна і майже щодня гинуть наші хлопці й дівчата. Хтось кладе життя там, аби ми тут могли провадити інтелектуальні дискусії. Для мене особисто найбільшим потрясінням у цій вкрай тяжкій і неприємній історії були слова дочки спаленого нашого ПЕН-центру художника В. Харченка, дівчини — військового медика, яка багато разів зазірала в обличчя смерті, а зараз із розпачем сказала тільки одне: “Ми програємо війну в тилу”.

Тоді й говорити, що в тому ж Ізраїлі, оточеному зусібіч потенційними або відвертими ворогами, армія — абсолютна зона поза критикою. Нікому й на думку не спало б там влаштувати “фалічні” інсталяції, що могли б мати небажаний і небезпечний підтекст. Митець, який наважився б на таке, ризикував би не лише репутацією...

Тому дуже важливо для всіх нас почати серйозне експертне обговорення проблеми балансу права й відповідальності митця в “суспільстві з травмою”. І рецепти Ізраїлю тут видаються мені значно придатнішими для нинішньої української ситуації від того, що нав’язують нам сьогодні більшість американських та європейських грантодавців, на чий коштів існують наші “ліберальні” структури. Пам’ятаймо: якщо російські танки (збав Боже!) з’являться на вулицях Києва, ці грантодавці тільки скажуть: “Прикро, не склалося”. І тоді наші дискусії на теми “свободи творчості” й “політичної коректності” вже не матимуть жодного практичного значення.

Георгій ЛУК’ЯНЧУК

Окупаційна більшовицька влада зробила все, щоб стерти з нашого народу пам’ять про цю героїчну сторінку в історії української нації. Але місцеві старожили зберегли її. Славної пам’яті Андрій Свирид зберіг подробиці цього бою, які йому розповів у деталях його батько, один із небагатьох уцілілих з козацької сотні та який загинув у лавах Української Повстанської Армії 1942 року в боях проти фашистських окупантів на Галичині. Матеріали про цю героїчну битву на річці Трубежі зібрав та упорядкував Бориспільчанин Анатолій Ковальчук. Завдяки його старанням українська громадськість має можливість достойно вшанувати славістичні українського народу. На заклик Анатолія Ковальчука Вороньківський сільський голова Ігор Михайлович Заборний разом з місцевими депутатами та за підтримки Бориспільської районної держадміністрації встановили меморіальний пам’ятник у центрі села Вороньків поряд з пам’ятником воїнам-односельцям, які загинули у боях Другої світової війни. На меморіалі викарбовані слова: Борцям з більшовизмом за волю України “Померти за Батьківщину значить — жити!”. 2003 поет Микола Карпенко написав поему-роздум “Отаман Черпак”, присвячену односельцю Іванові Черпакові — командирі Вороньківської сотні. Нещодавно представники

Подвиг героїв на Трубежі Українська громадськість відзначила 100-ту річницю героїчної битви Героїв Трубежа з московськими окупантами

патріотичної громадськості Київщини і столиці (передусім — члени Спільки офіцерів України, ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка, Українського козацтва, краєзнавці, викладачі, науковці, музейні працівники, митці, громадські й політичні діячі, меценати і благодійники) об’єдналися в Оргкомітет, створили Благодійний фонд “Меморіально-освітній комплекс Героїв Трубежа” для розробки і проведення на державному рівні низки заходів та будівництва Меморіального комплексу Героїв Трубежа. Працювати над проєктом зголосився автор і будівничий Меморіального комплексу “Пам’яті героїв Крут”, народний художник України Анатолій Гайдамака. Це буде просторова композиція з залізничних полотен, що нагадують розірвані мости, символічний курган з тетраподом з нинішнього фронту, з державним прапором. У самій річці, де на дні покояться останки загиблих героїв битви на Трубежі, встановлять гранітний монумент, увінчаний козацьким хрестом.

У вагонах буде показано хроніку боротьби, депортації і всіх злочинів Росії проти України. Презентація проєкту Меморіалу

Героїв Трубежа “Розірвані мости” відбулася 17 липня 2018 р. у приміщенні Національного військово-історичного музею України.

Серед делегацій були представники громадськості Переяслава, Борисполя, Баршівки, а також СОУ, НРУ, КУН, ВО “Свобода”, Української Партії, Молодіжного крила партії “ПАТРИОТ”, ОУН, ВУТ “Просвіта”, МГО “Соловецьке братство”, представники “Правого сектора”, інших громадських організацій. Серед учасників заходу були вихованці військового ліцею ім. Івана Богуна, Київського коледжу з посиленою військовою та спортивною підготовкою, студенти Київського університету ім. Б. Грінченка.

У день 100-річчя бою біля пам’ятного обеліска на кургані слави козакам Вороньківської сотні в с. Воронькові, біля пам’ятника Героїв Трубежа на залізничній станції Баршівка та на місці самого бою біля мосту на річці Трубіж прозвучали імена загиблих героїв, які стали відомі завдяки дослідницькій роботі в місцевих архівах президента Міжнародного освітнього благодійного фонду ім. Ярослава Мудрого Валентини Стрілько. На мі-

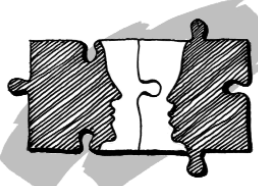
тингу виступили: капітан першого рангу, голова Спільки офіцерів України Євген Лупанов, голова всеукраїнського ГО “Поступ жінок-мироносиць” Зоя Ружин, народний депутат Верховної Ради України кількох скликань Іван Заєць, народний художник України, лауреат Державної премії ім. Шевченка Анатолій Гайдамака, художній керівник Театру української традиції “Дзеркало” Володимир Петранюк, цехмайстер київського цеху кобзарів Микола Товкайло та ін. Вони закликали громадськість пам’ятати звияту українського козацтва і гідно вшанувати її. Молитву за загиблими героями відслужив єпископ Вишгородський Володимир Черпак, настоятель Покровської церкви на Подолі Православної Церкви України. Учасники заходів поклали вінки до

пам’ятних знаків Героїв Трубежа та до майбутнього Меморіалу Героїв Трубежа “Розірвані мости”.

P. S. Закликаємо засоби масової інформації, добровільців долучитися до цієї національно-патріотичної справи з відродження героїчної сторінки нашої історії та вшанування Героїв Трубежа: **рахунок благодійного фонду “Меморіально-освітній комплекс Героїв Трубежа” у ПриватБанку 26009056222803 МФО 380269**

Пожертви можна здійснювати і в інший спосіб, зокрема інформаційними та іншими послугами або ж безпосередньою участю в спорудженні Меморіалу.

Усі жертводавці вважатимуться співорганізаторами будівництва Меморіалу — їхні прізвища, назви установ і ЗМІ буде розміщено на Меморіалі.

Василь КУЙБИДА,
доктор державного управління, професор

Виклики Росії у новій парадигмі євразійської геополітики

них регіонах, зрештою вони сягнуть “переломного моменту”, що спричинить внутрішню кризу і розвал імперії” (Рендалл Коллінз. *Предсказание в макросоциологии: случай советского коллапса. — Альманах “Время мира”, вып. 1, 2000, с. 234–278. <https://nsu.ru/filf/rpha/lib/collins-predicti-on.htm>).*

Провальні спроби Росії вести подвійну гру на Далекому Сході

Анексія Криму і вторгнення Росії у Донбас стали грубим порушенням міжнародної системи безпеки і протиставили Російську Федерацію усьому цивілізованому світові. Намагаючись уникнути ізоляції, Путін запропонував колективному Заході об'єднатися у спільному поборенні ісламського тероризму. Звісно, ніхто серйозно не поставився до цього дипломатичного виверту. Поступово наростає процес стримування агресії РФ дипломатичними і економічними засобами. Щоб не опинитися в повній ізоляції, Кремль інтенсифікував двосторонні стосунки з КНР, хоч ситуація на Далекому Сході та у Східному Сибіру для росіян складалася доволі катастрофічно. Китайці після розвалу СРСР розгорнули масовий “мирний наступ” на колись відібрані в них далекосхідні території, десятками тисяч переселяючись у порожні села і містечка. Разом із міграцією сюди рушив і китайський бізнес. Демографічна і економічна динаміка вказувала, що ще декілька десятиліть такої мирної експансії — і губернатором на Далекому Сході буде обраний китаєць, з усіма наступними негативними наслідками для російської державності. Але в очманілого від реваншизму уряду Росії не було іншого виходу, як шукати політичні й економічні альтернативи Заходу, тому Росія проголосила Китай своїм стратегічним союзником.

Це давало тимчасові політичні й економічні вигоди, але водночас ще більше інтенсифікувало китайську участь у розвитку регіону. Тобто, з погляду російської перспективи, загострювало і без того негативні кризові явища. Щоб протиставити щось реальне за значимістю китайській економічній і демографічній експансії та водночас не втратити КНР як політичного союзника у протистоянні зі США, Кремль розробив доволі вишукану політику “подвійної гри” із залученням до економічного життя на Далекому Сході держав, що ніколи раніше не відрізнялися якоюсь особливою симпатією до Китаю. Єдиним рівновеликим, щодо КНР, актором у цьому регіоні є лише Японія. Але на шляху розвитку двосторонніх відносин між Росією і Японією лежить “камінь спотикання” — Курильські острови, анексовані Росією в Японії в часи II Світової війни. Торік Кремль запропонував японському уряду повернутись до компромісного проекту Договору 1956 року, за яким СРСР погоджувався повернути острови Хабомай і Шикотан із Малого Курильського пасма Японії. Решту островів уряд РФ запропонував віддати під спільну економічну діяльність. З прозорим натяком, а можливо, і обіцянкою на майбутню їхню передачу Японії. Зрозуміло, що повернення Курильських островів — це непомітна “крапля в морі” із наростаючою загрозою втрати усього Далекого Сходу.

Про це достатньо влучно написав відомий російський анонімний політичний інсайдер “Незигарь”: “У переговорів з Японією є чи не головна прихована сторона. Це стримування Китаю. Нам би дуже вигідно було пустити на Далекий Схід Японію, а з нею і, нехай опосередковано, Сполучені Штати Америки. Як щит проти Китаю. Це дало б можливість при вмілому сценарії маневрувати десятиліттями. Може, це і розумно, — наголошує “Нези-

гарь”, — здатися японцям для захисту від китайців за умови спільного безкитайського розвитку регіону. Мені важко судити, я просто не знаю, наскільки ми на Далекому Сході близькі до краху” (*Незигарь*. — 16 января, 2019).

Сьогодні переговори з Японією щодо долі Курильських островів тимчасово пригальмовані, бо склалася несприятлива внутрішньополітична ситуація, — частина опозиційних крайньо шовіністичних політичних сил розпочали масову агітацію “проти торгівлі російською землею” і отримали підтримку більшості суспільства. На відміну від тактичного характеру мислення російської влади, опозиція оперує стратегічними категоріями: сьогодні віддаємо Курилі, а завтра Калінінград, післязавтра Карелію і Крим тощо.

Фактично праві обидві сторони, і в цьому прихована трагічність ситуації: з одного боку, уряду необхідно знайти реальний зовнішньоекономічний важіль протистояння китайській експансії, а з іншого боку, “прецедентне право” легітимізує можливість розвитку деструктивних внутрішньополітичних процесів в нових історичних обставинах і блокує усі раціональні ініціативи.

Сьогодні можна доказово стверджувати, що надмірне розширення Російської імперії увійшло в пряму суперечність із внутрішніми можливостями забезпечити рівномірний розвиток усім регіонам держави. Відповідно, зростає її реальна неспроможність забезпечити надійну охорону власних кордонів. У поєднанні з переважно регіональних противників у місцевих ресурсах і прагненні повернути окуповані території, усе це обов'язково, раніше чи пізніше, завершиться для Росії повномасштабною поразкою, із відступом назад до Уралу.

“Один пояс, один шлях”, моджахеди і підчерв'я Росії

Після успішної реалізації плану Дена Сяопіна “Чотириох модернізацій”, Китай став другою за економічною потугою країною світу. Швидко освоївшись із новою роллю, він перейшов до “повзучої експансії” у всіх можливих напрямках. Сьогодні уряд Китаю мислить глобально, прагнучи реалізувати свої далекоглядні цілі про світову гегемонію у формі м'якої зовнішньої політики співпраці, а найпретензійнішим проектом у цьому напрямі є розбудова нового “шовкового шляху” від Китаю до Європи. Необхідно розуміти, що китайський уряд реалізує цей проект не тільки як великий надсучасний комунікаційний коридор, а як засіб вибудувати навколо нього в самому центрі Євразії системи союзних держав — “Один пояс, один шлях”. Щось на зразок євроатлантичної співдружності країн Західної Європи і Північної Америки. Таку собі своєрідну прокитайську геополітичну вісь Євразії. 24 січня 2019 року офіційне китайське видання “Синьхуа” повідомило, що “обсяг торгівлі Китаю з державами-учасниками ініціативи “Пояс і шлях” за минулий рік сягнув відзначки в 1,3 трильйона долларів США”. (*Синьхуа*: http://russian.news.cn/2019-01/25/c_137772042.htm).

Це більш ніж серйозно. Хочеш чи не хочеш, а одразу пригадується безсмертна сентенція Гелфорда Джона Маккіндера: “Хто володіє Євразією, той володіє світом!”

Упевнений, що так само надсерйозно сприймає цей проект і головний опонент китайської експансії — уряд США. Наростання всіх можливих торговельних війн — лише початок глобального протистояння між ними. Не допустити реалізації проекту “Один пояс, один шлях” рівнозначне для США якщо не перемозі у війні, то принаймні у великій стратегічній битві. Зрозумі-

ло, що уряди двох потужних ядерних держав не збираються розпочинати третю світову війну, вони не самогубці, а граничні практики. Швидше всього, це буде війна чужими руками. Приблизно так, як величезні війни США і СРСР в часи холодної війни. Із різноманітних даних спеціалізованих джерел можна зробити висновок, що США знайшли засіб максимально ускладнити життя китайцям. Вони збираються використати добре ними напрацьований інструментарій боротьби проти СРСР в Афганістані, коли організовані американськими інструкторами моджахеди на верблюдах, із стінгерами і протитанковими гранатометами, зламали непереможну до цього Радянську імперію.

Поле масштабного бою має стати найуразливішою ділянкою проходження “Поясу і шляху” — Середня Азія. Різні джерела вже понад рік повідомляють, що у Північному Афганістані інтенсивно формуються дві ісламські армії (із шіїтів і сунітів). А оскільки два великі етноси — таджиків і узбеків — фактично поділені державними кордонами навпіл (одна частина існує як самостійні держави, а друга як великі провінції Афганістану), то порозуміння і підтримку в Середній Азії вони отримають. Скептикам нагадаємо, що найуспішнішим міністром оборони Ісламської держави був Гулмурод Халімов, — виходець із Таджикистану. Американцям залишилося лише створити воєнно-політичні передумови цьому походу. Передусім вивести власні війська з Афганістану, — тобто прибрати основний інтегруючий об'єкт ненависті місцевого населення; далі — домовитись із талібами про відносний нейтралітет із проамериканським урядом у Кабулі, — тобто нейтралізувати пуштунську опозицію у новостворюваній північноафганській конфедерації ісламістів; а на завершення — націлити озброєні ісламські маси на визвольний похід у Середню Азію. Відродження ІГЛ у Середній Азії відбудеться так само блискавично, як в Іраку або Сирії, але це вже буде проблемою не США, Ізраїлю чи Саудівської Аравії, а Китаю і Росії. Філігранна політика.

Нагадаємо, що реальних кордонів між Росією і середньоазійськими державами сьогодні практично не існує. Від Туркменії, скажімо, до Кавказу або мусульманського Поволжя рукою подати. Це буде більш ніж серйозна проблема для РФ. Тому вже на початковому етапі конфлікту РФ змушена буде втягнутися у війну з ісламістами. Війну набагато затратнішу і масштабнішу, ніж, скажімо, нинішня сирійська експедиція.

Проблеми одних суб'єктів, перспективи інших

Якщо спробувати змодельовати подальший розвиток подій після середньоазійського конфлікту і остаточного “поховання” проекту “Одного поясу, одного шляху”, то він одразу мобілізує Китай прискорено рухатися на Північ, аж до Арктики, до її газових і нафтових ресурсів. Його до цього штовхатиме не антиросійська політика, а логіка глобального виживання. І першим остаточно впаде російський Далекий Схід. Це буде крахом Росії, вона безальтернативно зануриться в ще не знане їй “лихоліття” (“безвременье”). Для обкрадених Росією народів буде справедливо перетворити її лихоліття на повернення власного добра.

Ці події почнуть розгортатися не через десятиліття, а у набагато ближчій перспективі. Нам потрібно лише правильно розрахувати свої сили, не здаватися, не погоджуватися на ганебні мирні угоди, а прагматично працювати з удосконалення суспільства, армії, економіки. Свідомо перетворюватися на сильніших. І наш час прийде!

Михайло ЦИМБАЛЮК,
член НСПУ

Пам'ятний знак Симону Петлюрі прикріплено на фасаді міського будинку культури, у якому сто років тому діяв драмтеатр. Як застерігає хмельницький історик Олексій Журко, жодним документом не підтверджено, що сам Петлюра відвідував це приміщення. Та краєзнавці наполягають: коли український національний уряд — Директорія — мав прихисток у Проскурові в 1919—1920 роках, то тут тричі відбувалися його засідання.

Саме у Проскурові під час спровокованого більшовиками погрому (“кривавої бані”) 15 лютого 1919 року загинула сім'я з родини Шварцбардів. Виходець із неї, Шльома (Самуїл) Шварцбард, і вбив Симона Петлюру в Парижі у травні 1926 року. До речі, його двоюрідний брат Наум Шварцбард у двадцятих роках минулого століття був головою єврейського колгоспу в селі Видошня Михалпільського (тепер

Пам'ятний знак С. Петлюри у Хмельницькому

село Михайлівка на Ярмолинеччині) район.

— Я впевнений, що тут розробляли плани, ідеї, як боронити українську державу, як боротися за українську державу, — сказав хмельницький міський голова Олександр Симчишин (за освітою історик).

“В боротьбі виростає сила”, — викарбувано слова провідника боротьби за українську державність на меморіальній дошці. Як і попередні три витвори діячам УНР, її образно скомпопував і виготовив скульптор Роман Албул — автор відомого у Хмельницькому пам'ятника Небесній Сотні. Ці дошки виготовлено з поліефірних смол — це штучний камінь, зроблений під бронзу. Кошторисна вартість — у межах ста тисяч гривень.

Тим часом у Хмельницькому готують наукові конференції і круглі столи, присвячені століттю трагедії місцевої громади. Зокрема, оновлюють матеріали та дослідження у музеї історії міста Хмельницького. Про проведення круглого столу повідомили у єврейському благодійному фонді “Хесед-Бешт”.

Нещодавно його волонтери Леонід Западєнко й Семен Мільман через запити до архівів і дослідження різних джерел звели

У Хмельницький повернувся Петлюра До століття «Прокурівської різні»

У Хмельницькому (до 1954 року — Проскурів) відкрили меморіальну дошку із зображенням Симона Петлюри. Таким чином хмельничани чітко висловили несприйняття міфу про натхненницьку роль Головного отамана армії УНР і Голови Директорії Української Народної Республіки в єврейських погромах у пору Української національної революції. Це четвертий у місті пам'ятний знак видатним українцям, які відзначилися у змаганнях за незалежність України. З кінця 2017 року уже вшановані Михайло Грушевський, Євген Коновалець і Роман Шухевич.

списки осіб, які загинули з 15 до 18 лютого 1919 року у Проскурові (Хмельницькому) та містечку Фельштин (нині село Гвардійське за 25 кілометрів від Хмельницького), куди докотилася різня. Згідно з цими списками, у Проскурові вбито 1063 особи, у Фельштині 150 осіб. Таким чином завершено дискусії, в яких одні применшували число жертв до п'ятисот, а інші заокруглювали аж до п'яти тисяч, що виводило цей погром у розряд найкривавіших. Адже загалом від рук більшовиків, білогвардійців та військ, вірних УНР, загинуло близько п'ятдесяти тисяч євреїв. А розправ над ними у 1918—1921 роках по Україні було близько сорока.

— Списки тих, хто загинув у Проскурові, зберігалися в Київському обласному архіві, — каже

снення покладали на 15-й Білгородський і 8-й Подільський полки.

6 лютого по Запорізькій козацькій бригаді українського республіканського війська імені Головного Отамана Петлюри був виданий наказ, звернений до єврейського населення.

“Пропоную населенню припинити свої анархічні виступи, так як для боротьби з ними у мене сили достатньо. Найбільше ставлю це на вид жидам. Знаєте, що ви народ всіма націями нелюбимий, а творите такий безлад між хрещеним людом. Невже вам не хочеться жити, невже вам не шкода своєї нації? Якщо вас не цікавить, то сидіть спокійно, а то ось така нещасна нація обурює бідний люд”.

Євреї у Проскурові просто стали заручниками місцевих революційних елементів, у числі яких було трохи тих же євреїв. Коли один з офіцерів запропонував замість погрому накласти на євреїв контрибуцію, Семесенко почав погрожувати йому розстрілом. Молодий отаман наказав різати, але не стріляти. Розсипавшись групами від 5 до 15 осіб, з абсолютно спокійним виразом на обличчях входили козаки до єврейських будинків...

Виникають, щоправда, питання. От козакам категорично заборонили грабунки — ні коштовностей не можна було брати, ні одягу, ні посуду. Але дуже багато тіл закатованих були одягнені лиш у спідню білизну та зустріли смерть у ліжках. Різня тривала вночі (багато свідчень на користь того, що ніч козаки проводили в розташуванні) чи жертви чекали убивць роздягненими?

Провідний науковий співробітник Хмельницького обласного краєзнавчого музею Сергій Єсютин коментує:

— У радянські часи про Проскурівську трагедію знали за виданнями, які було написано у 1920—30-х роках, щоб викликати негатив до Директорії, Симона

Фото з архівів: погроми

Петлюри, українських націоналістів. Оповідаючи про погром 1919 року, замовчували факт, що у Проскурові було повстання, яке підняли ліві радикали-більшовики, але не розраховували своїх сил — навіть не знали, скільки військ Директорії є на залізничній станції. І коли зустрілися з тою силою, яку підняв отаман Семесенко, то втекли з міста, а все вилилося на звичайних людей. А це були і жінки, і діти, і звичайні ремісники та торговці Проскурова, які стали заручниками політичної боротьби.

Одним із тих, хто став на захист мешканців міста і заплатив за це своїм життям, був соборний протоієрей Кліментій Качуровський. Він заступив шлях погромникам поряд із церквою Різдва Пресвятої Богородиці (збереглася у місті, хоч десятки років була запусненою), у якій служив. Його також скололи багнетами.

Місцевий діяч української громади Трохим Верхола на засіданні міської думи в Проскурові докоряв Іванові Семесенку: “Отамане, ти думав побудувати Україну на єврейській крові? Так знай, що цим ти згубив Україну. Тому що немає такого хімічного засобу, який міг би вивести єврейську кров. Ти погрожуєш мені?! Але що ти можеш зробити? Вбити? На, стріляй!!! Якщо зарізали три тисячі євреїв, то не буде великої біди, якщо загине один Верхола. І не тільки за три тисячі євреїв, а якщо і за десять євреїв я міг би поставити свою голову, то я б це зробив”.

— Більшовицькі методи в нашій боротьбі єдині і для нас, для

нашої перемоги. Просякнутий такою вірою, я, визнаю, наказав вирізати місцевих жидів дощенту. Я мав цим терором попередити все жидівське населення України, що на них теж чекає ця доля, коли вони не кинуть своєї праці в лавах наших ворогів. Цим актом я мав вплинути і на Петлюру, який намагався і ворога подолати, і не пошкодити його здоров'ю, — пояснював потім Семесенко. — Мене обвинувачують в антисемітизмі. Дурниці! Додаю, погроми — мій тактичний маневр на полі бою. Преса чорнить мене, як бандита. Населення Проскурова ствердить: ні один жид не поскаржиться, що його пограбували мої люди.

Своїм зовнішнім виглядом Семесенко складав враження спокійного, врівноваженого та поміркованого чоловіка. Середніх років зросту, блондин, з холодними сіро-блакитними очима, з чесними рисами обличчя, стрункий, чемний і розмов'ї. Були на ньому вишивана шовкова сорочка, підперезана ремінцем, синє галіфе з генеральськими лампасами, лаковані чоботи, на голові — чорна смужева шапка... Так його описували.

Симон Петлюра наказав якнайшвидше провести слідство і суворо покарати винних у прокурівській різні. Семесенка перевезли до Кам'янецької в'язниці. Коли Кам'янець-Подільський захопили денікінці, слідча комісія розбіглася, і Семесенко опинився на волі. Потрапив до Галичини, одружився. Навесні 1920 року зголосився вступити в 3-ю Залізну дивізію, яку формували полковник Олександр Удовиченко. І тут штаб армії наказав заарештувати отамана.

Семесенка затримали на чеському кордоні. Польовий суд у Чорткові постановив розстріляти його. Охорона штабу Дієвої армії вивезла його в поле, поставили до скелі. Іван Семесенко кинувся на варту, стискаючи то одного, то другого в міцних обіймах. Упоралися з ним за кілька годин — повалили на землю і вже лежачого забили...

А понад тисячу його жертв поховали у полі за Проскуровом, обіч міського кладовища у братській могилі. Пам'ятник на ній встановили 1925 року коштом єврейської общини та меценатів. Також тут поховані жертви Фельштинського погрому. Цей монумент є унікальним для України пам'ятником жертвам єврейських погромів. Наприкінці ХХ століття монумент реконструйовано.

Пам'ятник жертвам Проскурівського погрому

3 Дніпра через Київ до Кечкемета

Олена СЕДИК
Фото з Інтернету

Кілька днів тому мені, уродженці міста Берегове на Закарпатті й мистецтвознавцю за освітою, зателефонували приятелі й попросили зустріти в Києві та кілька днів присвятити двом чоловікам з угорського міста Кечкемет. Вони — художники-емальєри з уже відомого на весь світ осередку емальєрства, де регулярно відбуваються міжнародні симпозиуми з гарячої (!) емалі.

Мене попередили: пани Іштван і Шандор досконало знають історію цього незвичного стародавнього мистецтва. Ідуть не лише походити по столичних музеях і подивитися на емалі часів Київської Русі, а й зібрати матеріал для наукового збірника про сучасних майстрів Європи, в який, що радує, ввійдуть і українці. Основним “героєм” буде Олександр Бородай — засновник вітчизняного емальєрства.

Гаряча не лише емаль, а й особистість

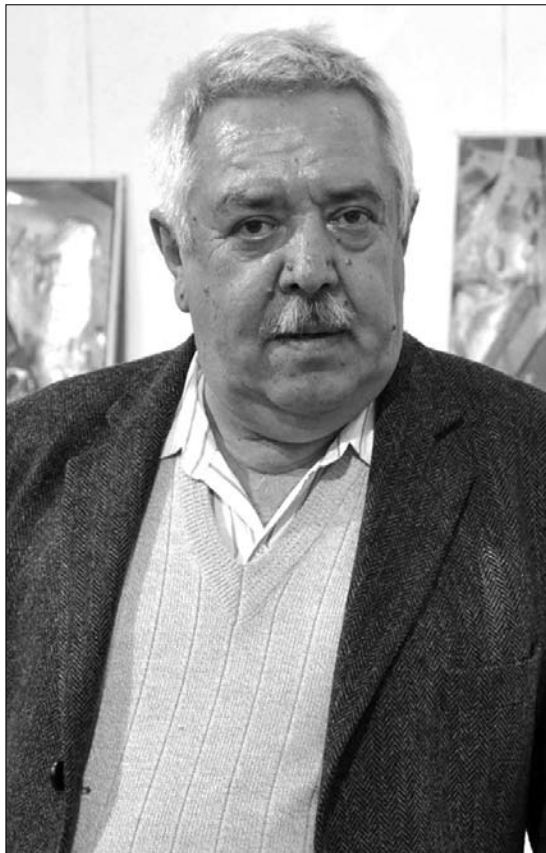
Розповідаючи про образотворчість, можливо, буду вас дивувати.

Перше, чим здивую, — манерами й звичками. Уявіть, виховані чоловіки зрілого віку, після вітання з жінкою, говорять угорською традиційну фразу “цілую ручки”, а потім по-справжньому це роблять.

Після привітань на Центральному залізничному вокзалі, де зустрічала гостей, я теж їх здивувала. Запросила зайти в зал підвищеної комфортності на другому поверсі, котрий через приглушений ультрамариновий колір стелі “охрестили” синім, та роздивитися “Мальовничу Україну”. Коли сказала, що одним із авторів чотирнадцяти настінних композицій є Олександр Бородай, вони, ввічливо спеціальною фототехнікою, заходилися в різних ракурсах знімати монументальні зображення Корсунь-Шевченківського палацу, “Олександрії” в Білій Церкві, Святогірського монастиря, старовинного Глухова, Кам’янець-Подільського...

— Враження сильні, бо подібне нетипове для вокзалів, — емоційно сказав пан Іштван, поки Шандор усе, що можна було, фотографував. — Не одразу й розбереш: малярство це чи художнє ткацтво. Колорит, темперамент, живопис — чудові. Не думали, що вже на вокзалі відкриємо одну з виразних сторінок обдарованості маєстро Бородая.

Другою сторінкою пізнання митця стало київське метро. Точніше, станції “Виду-

бичі” й “Осокорки”. Їхні інтер’єри, створені раніше, ніж розписи на вокзалі, вже є сторінкою історії українського мистецтва. Станції облагородили на віки виразними, просякнутими духом Київської Русі, емальєрами. Коли їх ще зводили, з групи претендентів на оздоблення інтер’єрів фахівці з “Укрметротунельпроєкту” безпомилково обрали надійність і унікальність емальєрних композицій О. Бородая й О. Бабака.

Кечкеметські дослідники відзначили, що наш художник зміг в Україні започаткувати й “прижити” виразний напрям у монументально-декоративному мистецтві — емальєрство в зодчестві. Кожен твір так на металі “випечений”, що втручання реставраторів не потребуватиме. Навіть небесний цикл у Головніт обсерваторії НАН України.

На кришках каструль народився... геній

Ясна річ, іноземні збирачі матеріалів ознайомилися лише з київським періодом творчості Олександра Андрійовича. Точніше, з циклом “Перевірене часом. Нерозвіяне простором” у Музеї історії Києва. Це саме те, що їх цікавило — емалі. Соромно, але зізнаюся: завдяки угорцям я відкрила надзвичайно досконалі твори Бородая — триптих “Блудний син”, “Фрески” із серії “Лаврський альбом”, “Непередбачувані закономірності”...

Шкода, не було часу на знайомство з учнями митця. Пан Бородай не тому, що заслужений художник України, а завдяки таланту викладача й ширості душі був доцентом факультету мистецтв і дизайну Київського університету імені Б. Грінченка.

Його учениця Тетяна Ляїна, оцінюючи педагога, як мистецтвознавець доповнює характеристику першопрохідця-емальєра: “Він створив неформальну школу української живописної емалі, шляхетно допускаючи до творчої лабораторії, розкриваючи секрети майстерності”.

Художником-емальєром не кожен зможе бути. Треба добре знати і хімію, і фізику, і випалювання металів. Це не лише складно, а й фізично важко, матеріально дорого.

Коли я панам Іштвану й Шандору розповіла, де після першої поїздки на симпозиум у Кечкемет в 1978 р. наш експериментатор діставав матеріали для композицій, — вони від здивування оніміли. Ви теж здивуєтеся: на Новомосковському заводі з виробництва емальованого посуду. Тоді тільки там для отримання широкої палітри кольорових емалей можна було дістати оксиди сурми, урану, марганцю, міді, хрому, закис-окис кобальту та інших фарбників.

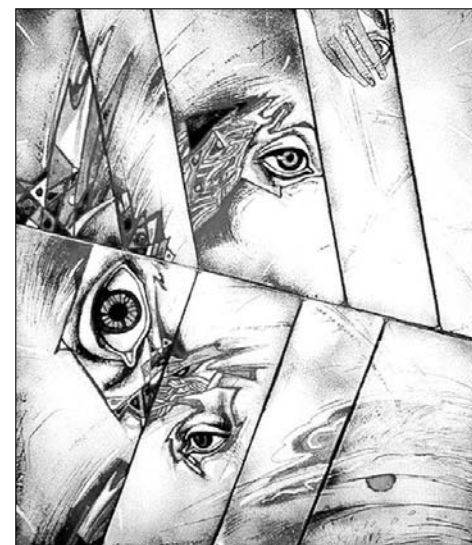
Фраза одного з представників Спілки художників: “На кришках каструль народився геній”, — і смішна, й гірка. Отака реальність. Це вам не аквареллю чи олією писати твори.

— У нас, в Угорщині, Бородай відомий як надзвичайно сміливий емальєр-експериментатор. Шкода, через інсульт, що прикував його до ліжка, ми не зможемо поспілкуватися. Вся надія на дружину, теж мисткиню, Тамару Турдиеву, друзів та учнів Музею художньої емалі в Дніпрі. Ми ще вдома знали, що автором ідеї його заснування є Олександр. Туди поїдемо вперше.

Гейзер ідей і пошуків

У тому промисловому місті 1946 року Бородай побачив світ і у спадщину від пращурів отримав мистецький дороговказ. Батько, Андрій Семенович, — художник-самоук козацького роду з Полтавщини, переїхав у тодішній Дніпропетровськ. Численні заводи з величезними трубами не згасили бажання писати мальовничі краєвиди, сюжети на народні теми.

Усі полотна були такими, якими хотілося, щоб було життя: “лани широкополі і Дніпро, і кручі”. Від нього, а також від інших митців-Бородаїв, серед яких і відомий скульптор Василь Бородай, Олександр упадував потяг до мистецтва.

Закінчив Дніпропетровське художнє училище, вирушив у столицю вчитися на відділенні монументального мистецтва Київського державного художнього інституту. Витримав шалений конкурс, потрапив під крило знаменитої й вимогливої Тетяни Яблонської. Вже тоді вона, академік, професор, оцінила устремління студента працювати в графіці, живописі, брати участь у різноманітних виставках на батьківщині й за кордоном.

Рідне місто Дніпро ніколи не обминав. Там ще з юності знають і цінують його як гейзер ідей і пошуків.

Численні експозиції в галереях, діапазон яких захмарний, фестивалі, зустрічі, навіть єдиний в Україні музей емалі — справа рук Олександра Андрійовича. Все зроблено якісно, престижно, без пафосу, як нині багато хто полюбає робити. Навіть коли відбувалися ним народжені Міжнародні фестивалі емалі, на які приїжджали маститі митці з усіх усюд, гідної інформації чи розголосу не було. Втім, високу оцінку й авторитет в Європі ця подія вже заслужила. Якби й у нас такого фундатора-оптиміста належно оцінили!

Радує, що непересічного художника-монументаліста ще з часів відбудови Михайлівського Золотоверхого собору цінують в Українській православній церкві. Коли будете у храмі, зауважте сюжет “Страшний суд”. Його, дотримуючись усіх християнських канонів, досконало написав О. Бородай з колегами.

Розписи в Свято-Покровській церкві на Подолі — теж справа рук і душі маєстро. Все згадане — один із яскравих штрихів творчості митця. Він із тих, для кого головне у житті — мистецтво справжнє й чесне.

Василь ЯРЕМЕНКО

Борис Грінченко: «Його «Кобзар» зробивсь моєю Євангелією...»

ського націонала (хоч і чудно се казати про хлопця 13—14 років), — його поезія була вже мині не жартом, а його «Кобзар» зробивсь моєю Євангелією. Я почав писати по-українському, зараз же й писати усячину: починаючи з віршів та кінчаючи словарями! (14 років!)². Отже, і мовознавча робота почалася під впливом Шевченкового «Кобзаря», мова якого зачарувала і вражала своїм багатством. Посмак поетичної мови Шевченка став Грінченкові зразком естетичного та ідеологічного ставлення слова до реальностей життя. Цей зв'язок правдоподібно підкреслювали і окремі етнографічні записи, і видані вже збірники А. Метлинського, Закревського, П. Лукашевича, П. Куліша, М. Драгоманова, П. Чубинського та ін.

У кожній наступній «Автобіографії» Грінченко розширює сфери впливу творчості Шевченка на його наукову і художню творчість. В Автобіографії 1898 р., написаній для видавництва «Вік», знову підкреслює, що враження від «Кобзаря» «покрило всі враження, які досі мав од книг... Почав писати по-українському всячину: вірші, повісті, драми, навіть складав словарь український, видавав для товаришів-школярів журнали по-великоруському й по-українському»³. І в останній Автобіографії 1909 р., написаній за півроку до смерті, востаннє нагадає чи повторить, що «писати почав дуже рано — щось шестилітнім хлопцем, але по-московському, бо українську мову з нашої сем'ї було вигнано яко мужицьку. Років 13-ти я прочитав Шевченка і почув од знайомої пані прихильний суд про його і про українську мову. Мене вона зацікавлювала вже, і я став писати по-українському»⁴.

Нурт Шевченкового слова, а головне, Шевченкового духа, були в Грінченка не епізодом раннього знайомства з його мовою і творчістю, а стали суттю самого Грінченка, орбіти Шевченкового духа ставали орбітами духа і самого Грінченка. Такі передумови і витоки Грінченкової Шевченкіани.

18-річним юнаком, але вже народним учителем, Борис Грінченко написав вірш «Шевченку і Некрасову» («Обое за долю народну ви бились»).

Грінченко беззапечно вважає Шевченка національним пророком, генієм, який розрубує суперечності, чи, як каже Б. Грінченко, «плутанину» в національних поглядах у наших найчільніших діячів літературних, не говорячи «про звичайну так звану інтелігенцію». Національні погляди ще не були сформовані навіть у просвітних діячів. І от сформувалася думка, «що мовби, — пише Б. Грінченко в «Листах з України Наддніпрянської», — Костомаров та Куліш навчали Шевченка, показували йому шлях. Себто показували шлях тому, хто сам його знайшов і вторував». Грінченко аргументовано і рішуче заперечує цю панівну на той час думку, бо на час знайомства у 1844 р. з Кулішем Шевченко вже був автором таких програмових творів, як «Перебендя», «Гамалія», «Тарасова ніч», «Гайдамаки». Та й сам Куліш признавався (в передмові до зб. «Хуторна поезія»), що Шевченко видавався йому «небесним світільником», а сяйво його духа «було чимсь надприродним».

На час знайомства з М. Костомаровим (1844—1845) Шевченко вже написав «Сон», «Чигирин», «До Основ'яненка», «І мертвим, і живим, і ненародженним...», «Заповіт», «Розрита могила» і «Кавказ». Заперечив Грінченко і твердження О. Огоновського, що на національні погляди Шевченка мали вплив ідеї Кирило-Мефодієвського братства (див. «Листи...», с. 35—36).

Шевченко — поет мрії. Аби її досягти, йому необхідно було подолати суперечність між дійсністю його часу і мріями («І сниться їй той син Іван...» і «копу дожити пішла»). Оця суперечність між щоденною реальністю і мрією, себто омріяною дійсністю.

Озвірілий московський деспотизм і людяні мрії Шевченка в жодному разі не могли знайти примирення, гармонізувати. Дійсність завжди перебуває в нездоланному протиріччі з ідеалом життя, з уявленням поета про ідеально організоване суспільство. Чого в історії ще не було і, здається, й не буде, бо йдеться про протиріччя між українцем (як поневоленою, кинutoю в безпросвітне рабство слов'янською нацією) і москалем (як деспотичною, нелюдською, самодержавною Московщиною — великокнязівською, царською, комуністичною, путінською).

Така ось дійсність Шевченкового часу і до нього: «Латану свитину з каліки знімають...», «Бо москалі і світ божий в пута закували...», «Москаліки що задріли, то все обчухрали...», «Як москалі сребро, золото і свічі забрали у Покрови...», «Це той первий, що розпинав нашу Україну, а вторая доконала вдову сиротину...», «Щоб так печаль не перлася, як той москаль в самотню душу...» і т. ін. А мрію про майбутню дійсність висловив у одній строфі:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати
І будуть люде на землі.

А як у Бориса Грінченка?
Із шевченкознавчих праць Бориса Грінченка одна потрапила під гострий літературознавчий розпин — «Шевченків

ний геній і пророк України — Тарас Шевченко. На думку Б. Грінченка, Шевченко мав стати прапором революції 1905—1906 рр., і цим фактом диктувалося прочитання Шевченка 1906 року Б. Грінченком. Тези М. І. Костомарова «Шевченко як поет — это был сам народ» не відповідали прочитанню Шевченка Борисом Грінченком.

Грінченко жодним словом не обмовився, що Шевченко не народний поет, як це констатується в незакінченому і неопублікованому фрагменті, начебто належного перу С. Васильченка «Грінченко о «Кобзарі». Насправді Грінченко говорить, що Шевченко писав для освіченого читача, байдуже чи з простого народу, чи з інтелектуального середовища. Нібито Грінченкове твердження, що Шевченко не народний поет, а поет інтелігенції, я вважаю фальсифікацією вульгарних соціологів радянського розливу, які настирно шукали виявів класової боротьби у літературі й літературному процесі загалом. Теза Грінченка, що Шевченко йшов попереду народу і кликав український народ «добре виготруть сокиру», щоб збудити народ до боротьби за волю, а такий момент в історії настав у 1905—1906 рр. Створити «сем'ю вольну нову» і спом'янути в ній і свого пророка. Шевченко, як ідейний провідник народу, його прапор, на думку Б. Грінченка, підходив і під час нової хвилі визвольних змагань (цим зумовлювалося і нове окреме видання «Шевченкового «Кобзаря» на селі» в 1914 р. до 100-літнього ювілею Т. Шевченка, а швидше на вимогу нових суспільно-політичних подій.

І тут Степан Васильченко з містичною чернеткою «Грінченко о «Кобзарі», невідомо коли написаною і не закінченою ні російською мовою, ні українською.

У 88-й примітці до третього видання праці М. Драгоманова «Шевченко, українофіли й соціалізм» (уперше праця М. Драгоманова була опублікована в 4-му випуску «Громади» 1878 р. Друге видання здійснив І. Франко із власною передмовою 1906 р., а третє — А. Ніковський 1914 р. з короткою передмовою і 95-ма розлогіми примітками. — *Наук. ред.*). Андрій Ніковський коментує наведений Драгомановим факт читання для народу творів Шевченка якимось народником, подібно оповіді Б. Грінченка про власне опитування освіченої селянки («куми Марусі П.»), як вона розуміє окремі твори Т. Г. Шевченка. Про це Борис Грінченко розповідав у роботі «Шевченків «Кобзар» на селі» (1906). Звичайно, роботу Грінченка Драгоманов прочитати не міг, оскільки вона була написана через десять чи й більше років після смерті М. Драгоманова, який практику читання селянам творів українських і світових класиків розглядає як народницьке «ходіння в народ». «І ми знаємо випадок, — пише А. Ніковський, — коли один гарячий революціонер «ходив в народ» з «Кобзарем», то його найбільше просили читати власне «Катерину» і «Наймичку» — «це вже давно стверджено, що з Шевченка поет народний, але не протонародний (виділення моє. — В. Я.) і треба певної інтелігентності, розвитку та освіти, щоб його читачам із простого народу розуміти. Порівняйте статтю Б. Грінченка «Шевченків «Кобзар» на селі» в журналі «Нова Громада», «Перед широким світом», є окремо» (йдеться про окреме видання праці Грінченка 1914 року. — В. Я.). Тобто, і Драгоманов, і Грінченко однаково говорять про розуміння окремих творів Т. Шевченка простим, але освіченим народом.

Думка Костомарова, що Шевченко як поет — це сам народ, відповідала світогляду українофілів костомарівських часів, та й сам Костомаров обґрунтовував категорію народності чи не першим в українській науці. У часи Грінченка потрібний

«Кобзар» на селі». Опубліковано працю було в 1906 р. на сторінках редагованого ним же журналу «Нова громада». Того ж року вийшло монографічне дослідження Б. Грінченка «Перед широким світом», до якого праця вченого ввійшла як дев'ятий розділ «Тарас Шевченко». 1914 року, в рік сторічного ювілею Т. Г. Шевченка і початку Першої світової війни, а головне — в переддень визвольних змагань, працю Грінченка перевидано окремою брошурою «Шевченків «Кобзар» на селі». Що ця праця Б. Грінченка була викликана до життя історичними подіями не випадково, засвідчує ще одна публікація 1914 року — третє видання публіцистичної праці М. Драгоманова «Шевченко, українофіли й соціалізм» із передмовою і коментарями Андрія Ніковського. Час вимагав чіткого, науково-осмисленого розуміння ролі Шевченка в суспільних процесах, які в 1914 р. було передбачити неважко. Грінченко полемізував із Костомаровим, А. Ніковський — із М. Драгомановим. І Костомаров, і Драгоманов безпосередньої участі в дискусії не брали, позаяк уже обидва відійшли у засвіти. На духовного, а головне — ідейного провідника нації, яка вступала у зтяжнену національно-визвольну і соціально-визвольну боротьбу, був історією визначе-

Шевченкова могила в житті Сергія Єфремова До 80-річчя від дня смерті С. Єфремова

був Шевченко уже не українофільського прочитання і тлумачення. Грінченко не вдавався до нашвидкоруч пристосованого “до часових потреб” Шевченка, а доводив, заперечуючи твердження Костомарова, що поет (Шевченко) — сам народ. “Великий поет іде завжди попереду мас, показуючи їм такі далекі перспективи, яких вони досі не знали. Маса мусять підніматися, доростати до його ідей. Се так скрізь, так і в нас” (кн. II “Педагогічної спадщини”, с. 215). За такого Шевченка боровся Б. Грінченко, за ідеями національного генія і пророка народні маси мали піти безоглядно. Це відповідало світогляду Грінченка, він відстоював національний шлях розвитку України і в майбутньому бачив її як національну державу.

У революційному 1906 році Іван Франко здійснив друге видання праці М. Драгоманова “Шевченко, українофіли й соціалізм” (перша публікація була в четвертому випуску “Громади” 1878 року).

Питання полеміки С. Васильченка з текстами Б. Грінченка “Шевченків “Кобзар” на селі”. Засвідчений сумнів, чи писав ту замітку С. Васильченко. Далі існує факт видимості знань Шевченка. Часте згадування імені нашого генія творить ілюзію, що ми його знаємо (садок, школи, виші, різні імпрези тощо). Далі. Роздуми про те, чи народний поет Шевченко — яскрава ілюстрація комуністичної ідеологічної настанови про класову боротьбу в літературі: Шевченко — поет народний, а Грінченко — буржуазний націоналіст, класовий ворог і Шевченка, і українського народу.

І ще. Чи виконали ми бодай один заповіт Шевченка? Мені три професори Київського університету на питання, про чію “кров ворожу” говорить у “Заповіті” Т. Шевченко, відповіли: російських гнобителів, польських панів, панів-експлуататорів.

Чи там ми похоронили Шевченка? — Із Канева реву порогів не було чути і тоді, як вони були не затоплені. Чи створили ми “сем'ю вольну, нову” (О. Бузина), чи навчаємось чужого і не цураємось свого? А антимосковські й антижидівські візії Т. Шевченка?

Чи справді Грінченко заперечував, що Шевченко поет не народний? Він каже, що є в Шевченка твори, яких народ не розуміє, але все життя поклав на розширення поняття “народ” шляхом залучення інтелігенції до вирішення проблем народу. Хіба не про тодішню інтелігенцію всієї Росії говорив Ленін у листі до Горького: “Наша інтелігенція не мозг нації, а гавно нації”? Чи була українська інтелігенція іншою? Не в число тільки окремі інтелігенти.

Стаття С. Васильченка “Грінченко о “Кобзарі” не була закінчена, вперше опублікована 1950 року і вміщена у чотиритомнику С. Васильченка 1960 р.

А можливо, С. Васильченка змусила зупинитися авторитетна думка відомого вченого того часу Миколи Сумцова: “Не можна не згодитися з думкою Грінченка, що Шевченко, як і всякий інший великий поет, іде напереді народних мас. Маса мусять вирости, підняти до розуміння ідей і художніх образів своїх поетів, і в такому становищі їхньому полягає їхнє виховниче значення. Із — “Шевченків “Кобзар” на селі” — видно, як широко й ґрунтовно освітлює небіжчик Шевченка, пояснюючи в той же час як його загальне значіння для українського народу, так і значіння Шевченкової мови. Мовою Шевченка повинно користуватися, але їй не повинно підлягати, бо ж вона, як обмежена з лексичного боку, не годиться для вислову сучасних літературних українських потреб”⁵.

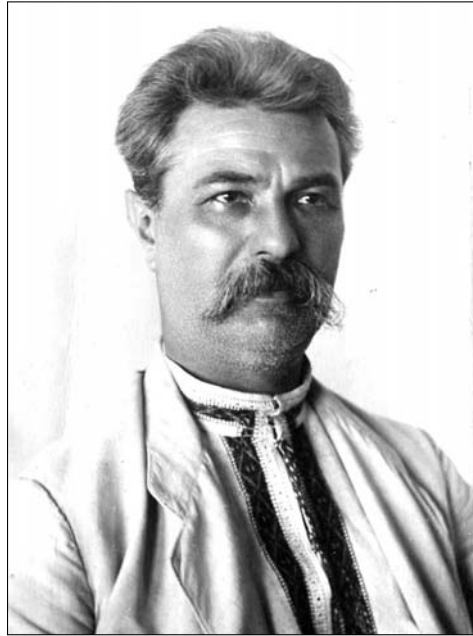
¹ В. Яременко. “Людина без копії — Борис Грінченко”: архівні документи, раритети, матеріали до біографії Б. Д. Грінченка, виявлені у 2013—2016 роках. — К.: Укр. поліграфі, 2017. — С. 42.

² Там само. — С. 45.

³ Там само. — С. 50.

⁴ Там само. — С. 57.

⁵ М. Сумцов. Літературно-наукова діяльність Б. Грінченка // Сніп. — 1912. — Ч. 17. — С. 8.

Сергій Єфремов

Раїса ТАНАНА,
науковий співробітник Шевченківського
національного заповідника, заслужений
працівник культури України

У дні, коли ми традиційно вшановуємо пам'ять геніального українського письменника і художника Тараса Григоровича Шевченка, добрим словом згадаймо одного з палких його шанувальників, відомого українського літературознавця, критика, публіциста, громадського та суспільно-політичного діяча, уродженця села Пальчик Катеринопільського району Черкаської області Сергія Олександровича Єфремова. 10 березня минає 80 років від дня його смерті. Ім'я цього видатного вченого довгий час було викреслено з людської пам'яті: С. Єфремова репресували 1930 року у результаті сфабрикованого процесу т. зв. “СВУ”, засудили до смертної кари, яку потім замінили на 10-річне заслання.

І лише через шістьдесят років, на початку 90-х років ХХ ст., Сергій Олександрович разом з іншими тоді засудженими був реабілітований (посмертно). Нині познайомилися з його “Щоденником” 1923—1929 років, що побачив світ 1997 року, з його працями на шевченківську тематику у науково-популярному виданні “Шевченкознавчі студії”, упорядник Ольга Меленчук (К., 2008) та в її монографії “Шевченкознавчий дискурс Сергія Єфремова у контексті українського літературознавства” (К., 2013). До 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка у видавництві “Брама” (Черкаси) вийшло репринтне видання “Листування Тараса Шевченка” за редакцією Сергія Єфремова.

Через усе життя Сергій Єфремов проніс любов і повагу до свого славного земляка Тараса Григоровича Шевченка. Він не тільки вивчав і досліджував його життєвий і творчий шлях, а й часто відвідував місце його вічного спочинку в Каневі. Про це свідчать його записи, автографи на сторінках книг вражень у першому народному музеї Кобзаря — Тарасовій світлиці. З'явилася ця книга тут 1897 року завдяки довголітньому охоронцю Кобзареві могили Василю Степановичу Гнілосирову.

Відвідати Шевченкову могилу Сергій Єфремов хотів ще під час навчання в духовній семінарії (1891—1896 рр.) Про це свідчить запис у його “Щоденнику” від 11 квітня 1895 року: “На жаль, мені не довелося побачити Канів і могили Тарасової... Коли-небудь зберусь та зумисне поїду на могилу Тарасову”.

А ось із 1898 року на Тарасовій горі він бував регулярно, про це довідуємося зі сторінок книг вражень, цього своєрідного літопису любові народної до Кобзаря.

Перший його запис у книзі від 18 червня 1898 року, коли він був студентом юридичного факультету Київського університету. До священної могили Кобзаря приходив разом з друзями Федором Матушевським (уродженцем Сміли) та Володимиром Дурдуківським з Києва. Вони зайшли до Тарасовій світлиці, де їх привітно зустрів

довголітній хранитель Кобзареві могили Іван Олександрович Ядловський. Оглянувши експозицію, юнаки вирішили зробити запис до книги вражень, що лежала на столі. Перегорнувши кілька сторінок, побачили не зовсім вдаль записи. І це їх дуже вразило. Тому, звертаючись до поетових шанувальників, вони записали: “Не вважаючи на просьбу тих людей, що завели сю книжку, з більшим поважанням відноситься до нашої національної святині, наші земляки, на превеликий жаль, поводяться в сім святим місці не так, як би личило їм поводитися, що показується з глузливих, а то й просто огидних написів, що ображають почуття не тільки свідомого українця, а й взагалі кожної порядної людини. Сором нам, великий сором, що навіть люди чужих національностей як великороси, поляки, німці, євреї і інші сторонні люди з більшою повагою відносяться до геніального нашого слова, ніж ми — українці.”

“Умійтеся, образ Божий
Багном не скверните!” (“Кобзар”, 74 ст.).
Ф. Матушевський. С. Єфремов В. Дурдуківський”.

(Книга вражень 1897—1901 рр., с. 44)

На жаль, книги вражень з Тарасовій світлиці збереглися не за всі роки. Наступний запис С. Єфремова датовано 17 липня 1906 року. Цього разу він приходив з друзями Василем Доманицьким, Федором Матушевським, Дмитром Дорошенком, Олександром Лотоцьким. Про ту подорож до Канева В. Доманицький розповів у статті “На могилі Т. Г. Шевченка”, вміщеній у газеті “Рада” під псевдонімом “Н. Т.”: “Був гарний не душний день, як зібрався наш невеличкий гурток, щоб відвідати Тарасову домовину”. Прибули вони на Тарасову гору з села Прохорівка (на лівому березі Дніпра, поблизу Канева) від Володимира Павловича Науменка, який улітку проживав на дачі в цьому селі. За традицією, 15 липня до нього приїжджали друзі вітати з днем Ангела (цього дня церква вшановує Святого Володимира). А про те, що вони прибули з Прохорівки, красномовно засвідчують рядки у статті В. Доманицького: “На човні ми перейшли на той бік Дніпра і стали сходити дерев'яними сходами на гору... Зійшли на могилу... Яке гарне чудове місце: унизу котить свої хвилі Дніпро, узорі прозоре блакитне небо, а все навкруги осяяне ясним сльвом літнього сонця. Не можна очей відвести від цього чудового краєвиду”. (“Рада”, 1906, 15.09)

До книги вражень вони записали: “Були на могилі. Ф. Матушевський, С. Єфремов, В. Дорошенко” (Книга вражень 1904—1906 рр., с. 164).

Сергій Олександрович з особливим трепетом ставився до останнього Шевченкового прихистку, не терпів блюзнірства. Про це свідчить його замітка “Дикі люди” (Туристи на Шевченковій могилі). С. Єфремов обурений, що національну святиню перетворили на “місце оргій та пиятики”. І він звертається до українського громадянства — єдиної в його розумінні сили, яка може покласти край знущанням над дорогою могилою: “Українському громадянству нема на кого сподіватися, що хтось оборонить могилу його великого поета од щоденних знущань. Воно само повинно зробити це: зробити тими способами, які мають в руках кожної культурної людини... І я певен, що такі засоби знайдуться. Тільки боляче стає і жаль стискає серце: невже до нашої великої могили, що гостинно приймала кожного, хто приходив з чистим серцем... мусимо ставити стражу (“Рада”, 1912, ч. 111, с. 1).

1914 року, до 100-річчя від дня народ-

ження Кобзаря, царський уряд заборонив доступ до його могили. У зв'язку з цим у своєму дослідженні “Шевченкова могила” Сергій Олександрович пише:

“Шевченкова могила під доглядом стражників була найкращим показчиком тієї неволі, в якій перебував за царських часів наш край, коли навіть пам'ять про найкращих наших людей і навіть “незлим, тихим словом” заборонено було згадувати. Шевченкова могила страдницьким чоботом притоптана — то був образ усієї України — в кайданах, у неволі, потоптаній дикуо сваволею, насильством та безладдям”. (С. Єфремов. Шевченкова могила. У кн. С. Єфремов. Шевченкознавчі студії. К., 2008)

А побачивши в газеті “Рада” світлинку зі стражниками на Кобзаревій могилі, вчений називає її “своєрідним пам'ятником тогочасного ладу”: “Надружована тут фотографія з обставленої вартою могили, складається теж своєрідний пам'ятник ладу, який не мав кращої роботи, як тільки воювати з усім, що дороже було людям”. Про Шевченкову могилу Сергій Єфремов намагався говорити за кожної нагоди попри обставини. Його роздуми над цим священним місцем вивершилися у дослідженні “Шевченкова могила”, яке побачило світ 1919 року (вийшло окремою брошурою). У брошурі охоплено події від початку обрання поетом місця для побудови хатини над Дніпром — й закінчуючи подіями ювілейного 1914 року. Ось рядки з цього дослідження: “Немає в світі такої другої могили, як Шевченкова... Шевченкова могила стала ніби тим серцем України, що невпинно роззонило живу кров по всьому її тілу й обновляло його, готуючи до нового життя, що такі мало прийти колись. Серед темної ночі нашого національного безголов'я це була єдина зірка, від якої світ ніколи не згасав, хоч і як силкувалися темні сили його пригасити, і тим ясній горів, що більш на нього дмухали”.

Про те, що Сергій Єфремов постійно турбувала доля Шевченкової могили, засвідчують і його записи в “Щоденнику” 1923—1929 років.

Ось запис від 17 лютого 1924 року: “Засідання з приводу “Заповідника Шевченківського”. В історії могили ці малюнки стануть колись поруч знаменитої фотографії зі стражниками 1914 року. Ще в травні хреста скинуто, розбито і з пошанством скинуто в яр — там уламки влягаються, й діє і на них лишився напис “Шевченко”. Символічно для більшовиків! Жалко хреста — такий він простий був і так своєю простою гармонією в наокруженню природою... Найкраще було б поставити такий старий хрест, але про це тепер і думати нічого. Многостраждальна Шевченкова могила! Як вона відбиває на собі історію України!”. (Сергій Єфремов. Щоденник. 1923—1929 рр. — К., 1997. — С. 74).

24 квітня 1926 року вчений знову побував на Тарасовій горі. Цього разу він приїздив до Канева, щоб узяти участь у похованні відомого українського археолога і мистецтвознавця Миколи Федотовича Біляшівського. Того дня до книги вражень він записав: “Приїхали з тілом небіжчика М. Ф. Біляшівського. Завітали на Шевченкову могилу. Сергій Єфремов, Данило Шербаківський, Микола Левитський, Д. Мовчан, Микола Макаренко”. (Книга вражень 1924—1926 рр. Фонди ШНЗ, КН-21799. — С. 304).

Палкий шанувальник Тараса Шевченка відвідав його могилу і влітку 1929 року, — востаннє, адже у серпні його заарештували. Можливо, Сергій Олександрович і робив запис у книзі вражень, та, на жаль, за цей рік вона не збереглася. У “Щоденнику” 29 липня 1929 року він написав: “Несподівано для себе їздив на Шевченкову могилу. Сьогодні вернувся. Чудова подорож пароплавом, але про могилу бодай не казати! “Недоумки занастали Божий рай”... Бруд, неохайність, недбалство, формалізм... Міліція, і першим ділом паспорта вимагають. Перевертаються десь, певне, кістки Кобзареві в могилі, на таку наругу дивлячись”.

Цим записом і завершується його “Щоденник” 1929 року. А потім арешти, ув'язнення, смерть.

Театр “Колесо” єднає з Болгарією давня творча дружба. Першим спільним проектом стала вистава “Портрет планети, або Попередження нерозумному людству” Фрідріха Дюрренматта, яку на сцені “Колеса” здійснив Дімо Дімов із Софії. Наступною стала участь у проекті “Золоте руно” у болгарському місті Габрово, де разом грали п'ять болгарських і п'ять українських акторів. Далі — моновистава “Диво Піаф” Ніни Мазур і Віталія Кіно, яку поставив Дімо Дімов, а роль видатної співачки Едіт Піаф зіграла народна артистка України Ірина Кліщевська; у місті Ловеч кивські актори зіграли у “Ночі перед Івана Купала”; ще одна спільна робота з Дімо Дімовим — “Оф кордон” Каліна Ілієва у Києві.

Цього разу Явор Бінев знову звернувся до творчості болгарського письменника Каліна Ілієва. Дід письменника народився на Вінниччині, а сам Калін пишається, що в його жилах тече чверть української крові.

“Нова вистава присвячена стосункам чоловіка і жінки. Показано рису, яка є в багатьох чоловіків: їм не вистачає мами. І не лише тому, що вони дуже люблять свою маму. Їм потрібна дружина-мама. З нашим героєм трапляються саме такі колізії.”

Паралельно ми ніби знімаємо кіно. І це дає глядачеві можливість побувати не за лаштунками театру, як це ми робимо у виставі “Шантрапа” Панаса Саксаганського, а на знімальному майданчику. Спочатку цього не було в н'єсі. Але потім драматург з режисером створили цей варіант з кіно. Він нам сподобався і ми його розвинули”, — розповіла художній керівник театру Ірина Кліщевська.

Фінансову допомогу для здійснення проекту надав Британ-

У театрі знімають кіно

Київський академічний театр “Колесо” активно співпрацює з митцями багатьох країн. Нещодавно до театру запросили болгарського режисера Явора Бінева, який поставив тут виставу “Мамо, де ти?” за п'єсою Каліна Ілієва “Велика мама”. Українською переклала Анна Багряна.

ський культурний центр у Києві, який профінансував переліт режисера до Києва і назад, а також його проживання в українській столиці.

Головну роль виконує провідний актор театру, заслужений артист України Олег Коваленко. Поруч з ним — заслужена артистка України Валентина Бойко (дружина), актриси Анна Артем'єва (молода коханка) і Ольга Армасар (сестра). Цікавий образ кінорежисерки створила Марія Грунічева.

У “Колесі” працюють ще над кількома новими проектами. Набирає обертів український формат Міжнародного театрального фестивалю камерних вистав AndriyivskyFest UkrainianFormat. У його рамках вже показали свої постановки театри Кропивниць-

кого, Житомира, Чернігова та Сум. Незабаром тут вітатимуть гостей з Маріуполя, Дніпра і Харкова. А переможець українського формату візьме участь у міжнародному фестивалі.

Марія Грунічева почала роботу над виставою “Сильні почуття” за твором Іллі Ільфа та Євгена Петрова. Це буде інтерактивна вистава у жанрі кафе-театру, до участі в якій залучатимуть глядачів. Серед інших планів — постановка сучасної австрійської драматургії. Також “Колесо” готується до гастролей в Ужгороді, де на малій сцені обласного театру покажуть свою легендарну виставу “Азалія”. А трохи пізніше знову завітають до цього міста на театральний фестиваль камерного мистецтва “Під цвітом сакури”.

Гра за театральний Оскар

Розпочався прийом заявок на участь у Всеукраїнській театральній GRI. Українські театри до початку березня можуть приєднатися до Фестивалю-Премії і стати потенційними переможцями у перегонах за театральний Оскар.

Засновник та організатор Фестивалю-Премії “GRA” (“Great Real Art”) — Національна спілка театральних діячів України. “GRA” проводить конкурс на конкурсній основі раз на рік за підсумками минулого календарного року. Цьогоріч розглядатимуться прем'єри, що вийшли у період з 1 січня до 31 грудня 2018 року. Взяти участь у фестивалі можуть професійні театральні колективи різних форм власності: державні, комунальні, приватні.

Однак кожен театр має право висунути на здобуття премії лише одну зі своїх прем'єр.

Відбір учасників здійснюватимуть у декілька етапів. Спочатку на основі поданих від театрів заявок Експертна Рада сформує лонг-лист учасників. Далі у березні-червні експерти подорожуватимуть Україною і переглядатимуть живо всі вистави з лонг-листа, аби сформувати шорт-лист з 12 вистав, по 2 вистави в кожній номінації. А в листопаді у Києві відбудеться показ вистав-фіналістів та

оголошення переможців Міжнародним журі.

Цьогоріч лауреати Фестивалю-Премії визначатимуться в шести загальних номінаціях:

За найкращі: драматичну виставу; виставу для дітей; музичну виставу в жанрі опери/оперети/мюзиклу; хореографічну/балетну/пластичну виставу; виставу камерної сцени (до 150 глядачів);

пошуково-експериментальну виставу (на перетині театральних/мистецьких жанрів).

та шести індивідуальних номінаціях:

За найкращі: жіночу роль; чоловічу роль; режисерську роботу; сценографію; хореографію; музичне вирішення вистави.

Найкращих GRAвців нагородять Дипломом лауреата та грошовою премією на реалізацію нового творчого проекту.

Андрій Александрович-Дочевський, учень Федора Нірода та Данііла Лідера, впродовж 40 років працює в театрі, 27 років є головним художником Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка. Його сценографічні проекти створено у співпраці з талановитими режисерами вітчизняної сцени: Сергієм Данченком, Адою Куніцею, Романом Віктюком, Станіславом Мойсеевим, Юрієм Одиноким, Александром Ануровим, Дмитром Чирипюком, Петром Ільченком та іншими. На виставці представлені макети проектів сценографії, ескізи роботи до вистав та ескізи театральних костюмів.

“Досконало володіючи ремеслом, творячи простір, заряджений майбутніми неординарними мізансценами й надзвичайно комфортний для акторів, Андрій водночас залишається не тільки інтерпретатором конкретного твору, а й глумачем світу”, — пише про Андрія Александровича-Дочевського театрознавець Сергій Васильєв.

Представлені на виставці роботи сценографа сповна відповідають творчому кредо художника, яке він сформулював так: “У кожному сюжеті, глибоко, архетипічно приховані витоки міфу. Щоразу перед початком роботи я намагаюся віднайти чи розгадати приховані міфологеми. Якщо її немає, я її створюю. Кінець кожного століття є певним підсумком. Кожен початок століття є певним прогнозом або переосмисленням міфу. Пошук адекватності форми — виклик і завдан-

Приховані витоки міфу

У рамках майбутнього 100-літнього ювілею Національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка спільно з Музеєм театрального, музичного та кіномистецтва України представлено виставку сценографа Андрія Александровича-Дочевського “Сценоманія-сценофонія”.

Форма і є змістом. Нова форма — новий міф. І так без кінця, до скону часів”.

А ось що художник розповів про свої окремі сценографічні роботи.

“Король Лір” В. Шекспіра, Театр ім. Івана Франка, 1990–ті роки:

“Простір коробки був абсолютно відкритим з оголеною театральною машинерією. Добудовані технократичні деталі: галерея праворуч і ліворуч, тильна іржавка сторона утворювали умовний паказгауз. Інтермедійною завісою слугувала Євразія XIII століття в тому незвіданому вигляді, в якому її уявляли собі сучасники. Таким чином знищувалося відчуття часу — минуле та сучасне одночасно.

Король Лір (Богдан Ступка) на початку вистави мечем розсікав мапу на шматки, кидаючи їх своїм дочкам, в які вони куталися як в одяг. За розірваною мапою з'являвся проржавілий паказгауз — королівство. У момент бурі іржавка стіна розліталася в різні боки, оголюючи піщану пустелю. Безліч етюдів з піском: поспання голови короля, фонтани з піску, — говорили про марність буття”.

“Каїн” Дж. Байрона, Львів-

ський духовний театр “Воскресіння”, 1993:

“Виставу було створено в творчому тандемі з режисером Ярославом Федоришиним. Проект сценографії складався так: велика металева ферма утворювала в плані величезний лабіринт. До ферми було прицеплено мішковину і прядив'яні канати, пофарбовані в колір червоної глини. Ферма на підвісах то злітала вгору, перетворюючись на скелі, то зникала за порталом, показуючи глядачеві тільки кінці обірваної тканини, що нагадували стілактити печери царства тіней, то опускалася вниз, що створювало піднесення з жертвоприношеннями, або лягала на планшет сцени, стаючи лабіринтом, по якому люцифер виводив Каїна. Після вбивства Авеля Люцифер кидав у руки Каїна велику матер'яну ляльку. Замість обличчя в ляльці була золота посмертна маска. Лялька ніби пристала до Каїна, стаючи вічною ношею”.

“Вишневий сад” А. Чехова, “Театр Польський”, Бельсько-Бяла, Польща, 1996:

дою, ремонтні приладдя — козли, відра з фарбою, купа піску, драбина. Вони наступали на “чеховські” меблі.

У третьому акті востаннє зависало квітчасте марево, щоб потім, зруйнувавшись, перетворитись на будівельний брукт. Його прибирали мітлами муляри та штукатури, яких грали робітники сцени.

У фіналі вистави ми придумали повернення дощатих стін, але в іншій якості, без прошарку тиньку. Широкі щілини між дошками пропускали контрsvітло, і виникав ефект хитромудрої клітки з залутаними переплетіннями тіней та світла. В цій клітці під звук обірваної струни й закінчувалося життя забутого всіма Фікса”.

Також на виставці представлені ескізи до вистав: “Наталка Полтавка” Івана Котляревського (2005), “Божественна самотність. (Оксана)” В. Денисенка (2003), “Мойсей” І. Франка (1996), “Ерік XIV” А. Стріндберга (2015), “Дорога Памела” Дж. Патріка (2018) — усі Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка; “Варава” — Черкаський музично-драматичний театр ім. Тараса Шевченка (2004), “Дядя Ваня” — Київський академічний Молодий театр (2003), “Дама без камелій” — Національний академічний театр російської драми ім. Лесі Українки (1981), “Фатальна помилка” — Київський академічний театр юного глядача на Липках (1987).

“Облуплений тиньк старих будівель можна роздивлятися годинами, знаходячи в його “малюнках” цілі світи. Дякуючи цим спостереженням, я вигадав образ сценографії до “Вишневого саду” — перетворення старого тиньку у квітучий сад.

Вигадаючи макет сценографії з режисером Сергієм Данченком, велику увагу ми приділяли фактурі стін, що мали складатися з декількох шарів.

Саме середовище підказало думку про ремонт. На підлозі з'явилися газети, заляпані крей-

Сторінку підготував Едуард ОВЧАРЕНКО